

Rapportage Keukentafelgesprekken

Naar een toekomstbestendige landbouw in een vitale Peel

Datum: 10 maart 2022
Opdrachtgever: Provincie Noord-Brabant
Uitvoerder: ZLTO

Inhoudsopgave

1 Algemeen	2
1.1 Gebiedsgerichte aanpak Vitale Peel	2
1.2 Toekomstbestendige en robuuste landbouw.....	3
2 Keukentafelgesprekken	4
2.1 Doel keukentafelgesprekken	4
2.2 Gebiedsafbakening	4
2.3 Vragenlijst.....	4
2.4 Vertrouwelijkheid van informatie.....	4
3 Deelname en stemming in het gebied	5
3.1 Aantal gesprekken.....	5
3.2 Stemming in het gebied	5
3.3 Citaten.....	6
4 Resultaten gesprekken	8
4.1 Kenmerken agrarische bedrijven	8
4.2 Bedrijfsomvang en intensiteit.....	10
4.3 Ondernemerschap en toekomstvisie	12
4.4 Water, bodem en kavelruil.....	18
5 Naar een toekomstbestendige landbouw.....	20
5.1 Autonome ontwikkeling	20
5.2 Gewenste toekomstbeeld voor een toekomstbestendige landbouw in een Vitale Peel	22
6 Aanbevelingen	26
Bijlage 1 Financiële doorkijk melkveehouderij	30

1 Algemeen

1.1 Gebiedsgerichte aanpak Vitale Peel

Rondom de Peel spelen een aantal ontwikkelingen die de aanleiding vormen voor de start van een gebiedsgerichte aanpak. De natuurgebieden Deurnsche Peel, Mariapeel en Groote Peel hebben in het kader van de Vogel- en Habitatrichtlijn een beschermde status gekregen en zijn aangewezen als Natura2000 gebied. De bijbehorende natuurdoelstellingen, waaronder behoud en herstel van hoogveen, zijn vastgelegd in een beheerplan. Binnen de grenzen van het Natura 2000 gebied worden in opdracht van de provincie Noord-Brabant natuurherstelmaatregelen uitgevoerd. Om de natuurdoelstellingen te realiseren, worden op landelijk niveau generieke maatregelen genomen om de stikstofdepositie te verminderen. Veel natuurdoelen zijn daarnaast sterk afhankelijk van water. Daarom zijn ook hydrologische maatregelen nodig in de directe omgeving van het natuurgebied om de sponswerking van de Peel te herstellen. Niet alleen natuur maar ook landbouw heeft behoefte aan water. Het aantal melkveebedrijven rond het gebied neemt af en het toekomstperspectief van agrarische bedrijven staat onder druk. Dit is van grote invloed op de leefbaarheid van het gebied.

Gezien de diversiteit aan ontwikkelingen en opgaven rond de Peel op gebied van natuur, water, landbouw en leefbaarheid, is gekozen voor een gebiedsgerichte aanpak. Bij deze aanpak zijn de volgende partijen betrokken: Provincie Noord-Brabant, Gemeente Asten en Deurne, Staatsbosbeheer, Waterschap Aa en Maas, Werkgroep Behoud de Peel en ZLTO, hierna gezamenlijk 'gebiedspartijen'.

Adviesbureau P2 heeft in 2020 een verkenning uitgevoerd in het gebied. Dit heeft geresulteerd in een governance structuur, een visie op hoofdlijnen 'een vitale peel van de toekomst' en een advies voor de vervolgaanpak. Bovengenoemde partijen werken nu stap voor stap aan de verdere uitwerking van de visie op hoofdlijnen. In deze zijn op hoofdlijnen de volgende ambities verwoord:

- Een toekomstbestendige en robuuste landbouw
- Versterking van de natuurgebieden en het natuurnetwerk
- Het verbeteren van de beschikbaarheid van water en een gezonde bodem
- Vergroten van de leefbaarheid

Ten aanzien de landbouw staat in de visie op hoofdlijnen het volgende omschreven:

De agrarische bedrijven rondom de Peelvenen zijn economisch gezond, aantrekkelijk voor opvolgers en kunnen rekenen op draagvlak in de omgeving. De stikstofuitstoot van de agrarische bedrijven rondom de Peelvenen is teruggebracht naar een acceptabel niveau voor natuur en landbouw. Er wordt geïnvesteerd in de agrarische bedrijven van de toekomst en de landbouw vindt plaats op een gezonde bodem.

In de kwartiermakersfase (april 2021 - februari 2022) is een start gemaakt met de volgende onderdelen:

Verkrijgen van inzicht in de beleidsdoelen en opgaven door middel van factsheets en kaartbeelden

- Een overzicht van lopende initiatieven en koppelkansen.
- Een gedragen visie op de landbouw van de toekomst in de zones rond de Peelvenen, inclusief een vertaalslag naar uitvoering in relatie tot de mogelijkheden voor aanpak van verdroging en waterberging. In samenwerking met ZLTO.

- Een herstelplan voor de sponswerking van de Peel.
- Een gebiedsagenda met de focus op uitvoering.

1.2 Toekomstbestendige en robuuste landbouw

Het ontwikkelen van een gedragen visie op de landbouw van de toekomst en een aanzet voor een uitvoeringsprogramma, is een proces wat samen met de ondernemers in het gebied wordt opgepakt. Allereerst dient duidelijk te zijn hoe de agrarische ondernemers rondom het gebied zelf hun bedrijfsontwikkeling voor de komende jaren zien, wat zij daarvoor nodig hebben en hoe zich dit verhoudt tot de overige doelen in het gebiedsproces. Dit vormt de basis. Om hier inzicht in te krijgen heeft ZLTO in opdracht van de provincie Noord-Brabant keukentafelgesprekken gevoerd met de ondernemers in de directe schil rondom het Natura 2000 gebied.

2 Keukentafelgesprekken

2.1 Doel keukentafelgesprekken

Het doel van de keukentafelgesprekken is om in gesprek te gaan met agrarisch ondernemers, vertrouwen te verdienen en inzicht te krijgen in hun toekomstperspectief. In deze gesprekken zijn zij aan zet: hoe ziet hun bedrijf er nu uit, wat is hun blik op de toekomst en wat hebben zij nodig om dat te realiseren? Met de input van ondernemers worden de stappen bepaald die nodig zijn om te komen tot een toekomstbestendige landbouw rond de Peel. In deze fase van de gebiedsgerichte aanpak is voorsorteren op beoogde maatregelen nog niet aan de orde.

2.2 Gebiedsafbakening

In overleg met de opdrachtgever en de gebiedspartijen is besloten om in deze fase de gesprekken te beperken tot de veehouders die zich in de directe omgeving van het Natura 2000 gebied bevinden. In Deurne is de attentiezone (500 meter rond het gebied) aan gehouden. In Asten is in overleg met de gemeente en de ZLTO afdelingen gekeken naar een logische grens rondom het gebied van ongeveer 1000 meter. De lijst met ondernemers is besproken met de gebiedspartijen en op die manier compleet gemaakt. Drie ondernemers hebben zichzelf aangemeld voor een gesprek naar aanleiding van de gebiedsbijeenkomsten in september 2021. Daarnaast is in gemeente Someren één ondernemer toegevoegd die met zijn bedrijf ligt in de directe omgeving van de Groote Peel. Dit heeft geleid tot een lijst met 49 ondernemers.

2.3 Vragenlijst

Ter voorbereiding van de keukentafelgesprekken is een vragenlijst opgesteld. Deze is gebruikt als checklist om de gesprekken zo volledig en uniform mogelijk te laten verlopen. Deze vragenlijst is samen met de lijst met ondernemers met de gebiedspartijen besproken. Op basis van de vragenlijst is een kort gespreksverslag gemaakt. Dit is terug gekoppeld naar de ondernemer. De resultaten van de gesprekken zijn verwerkt in een database. Deze database is gebruikt om analyses te maken van de resultaten van de gesprekken.

2.4 Vertrouwelijkheid van informatie

De keukentafelgesprekken zijn gevoerd door onafhankelijke adviseurs van ZLTO. Adri van de Plas heeft de gesprekken met de ondernemers in de intensieve veehouderij gevoerd. Gerard Willems en Paul Balemans hebben gesprekken gevoerd met de melkveehouders in het gebied. Gerard Willems heeft vooral gesproken met melkveehouders met gronden binnen het Natuurnetwerk Brabant. Het vertrouwen in ZLTO en de adviseur was de basis voor open gesprekken en veel ondernemers hebben deelgenomen. In de gesprekken is strategische bedrijfsinformatie gedeeld, daarnaast zijn ook persoonlijke en sociale vraagstukken besproken. De ondernemers hebben het verslag van het gesprek gekregen met het verzoek om het te controleren.

De opgehaalde informatie is geanonimiseerd gebruikt in deze rapportage. Dat is bij aanvang van het gesprek afgestemd met de ondernemers. Om de anonimiteit van de informatie te waarborgen is het in veel gevallen niet mogelijk om informatie en kansen op locatieniveau te delen. De resultaten van de gesprekken zijn besproken met de ondernemers op 26 januari (digitaal) en 16 februari (fysiek). De input die is geleverd tijdens deze bijeenkomsten is gebruikt in de rapportage.

De informatie die is opgehaald in de gesprekken is niet getoetst of gecheckt aan bestemmingsplannen, vergunningen etc.

3 Deelname en stemming in het gebied

3.1 Aantal gesprekken

Bij aanvang zijn we gestart met een adressenlijst met 49 ondernemers. De uitnodiging voor het gesprek is per gemeente anders opgepakt. In Asten zijn de ondernemers via een brief geïnformeerd. In Deurne is een aparte bijeenkomst georganiseerd om ondernemers te informeren over de aanpak. Uiteindelijk zijn er in totaal 44 gesprekken gevoerd. 5 ondernemers hebben niet deelgenomen, waarvan 2 melkveehouders en 3 intensieve veehouderij bedrijven. Deze laatstgenoemde bedrijven zagen op dit moment geen toegevoegde waarde voor hun bedrijf. Alle gesprekken hebben fysiek bij de ondernemer thuis aan de keukentafel plaats gevonden, samen met de (mogelijke) bedrijfsopvolger en andere gezinsleden die betrokken zijn bij het bedrijf.

In dit rapport is de opgehaalde informatie schematisch weergegeven door middel van grafieken. Hiermee is een helder en eenduidig overzicht gecreëerd van de stand van zaken in het gebied: kwantitatieve informatie over de betrokken bedrijven, zoals grootte en leeftijdsopbouw. Tegelijk is ook geprobeerd de persoonlijke verhalen van de ondernemers in beeld te brengen, omdat de toekomstvisie van de betrokken ondernemers uiteindelijk de basis vormt voor verdere ontwikkelingen.

3.2 Stemming in het gebied

Deze paragraaf geeft een indruk over de algehele stemming in het gebied inzake de gebiedsgerichte aanpak. Een deel van de ondernemers is aanwezig geweest op een van de twee gebiedsbijeenkomsten in september 2020 in Asten en Deurne. Niet alle ondernemers waren op de hoogte van de gebiedsgerichte aanpak. Bij de start van het gesprek is nogmaals een korte uitleg gegeven over de gebiedsgerichte aanpak en de aanleiding voor het gesprek. In het gesprek is aan de ondernemers gevraagd of zij vertrouwen hebben in het gebiedsproces. De meeste ondernemers (21) reageren hierop neutraal, 19 ondernemers hebben geen vertrouwen en 4 ondernemers geven aan vertrouwen te hebben in het gebiedsproces. In Deurne hebben in verhouding meer ondernemers een neutrale houding richting.

Het vertrouwen in overheidsinstanties is in het algemeen niet groot. Dit is gevoed door de landelijke discussies over stikstof. Het gebrek aan vertrouwen in dit gebied heeft nog een aantal andere oorzaken. De gebiedsgerichte aanpak is in 2020 gestart. Maar ook de jaren daarvoor is veel gebeurd in en rondom de Peel. Er is een landinrichtingsplan opgesteld, er zijn bedrijven opgekocht en verplaatst, gronden verworven en er zijn natuurherstelmaatregelen uitgevoerd. Deze ontwikkelingen hadden in een aantal gevallen grote gevolgen voor individuele ondernemers. In 2017 heeft ZLTO in opdracht van de lokale ZLTO afdeling Asten, samen met de Integrale Gebiedscommissie Peelvenen (IGC) een inventarisatie gedaan bij ondernemers naar de behoefte aan kavelruil en agrarische structuurversterking. Uit de inventarisatie kwam naar voren dat er belangstelling was en kansen lagen voor kavelruil. Door omstandigheden kon hieraan toen geen uitvoering gegeven worden. Daarnaast maken ondernemers zich grote zorgen over het toekomstperspectief van agrarische bedrijven rond de Peel.

Voor het vervolg van het proces is het goed om dit gebrek aan vertrouwen in ogenschouw te houden. Vertrouwen moet dus groeien.

Aan ondernemers is ook gevraagd of zij betrokken willen zijn en verder geïnformeerd willen worden over het vervolg van de gebiedsgerichte aanpak. Hier is door alle ondernemers positief op geantwoord.

3.3 Citaten

In deze paragraaf zijn enkele citaten opgenomen, die zijn opgehaald uit de gesprekken.

Wanneer gesproken wordt over het vertrouwen in het gebiedsproces geeft een aantal ondernemers aan *'eerst zien, dan geloven'*.

'Wij hebben meer last van droogte dan van te natte percelen'

'De Peel ligt op een bult, heeft u ooit water omhoog zien lopen?'

'Vernatting van het gebied is de doodsteek voor de pluimveehouderij, dit trekt meer watervogels naar het gebied met grote risico's op Vogelgriep'

'Er wordt gesproken over 'samen'. Tot op heden ervaren we vooral eenrichtingsverkeer.'

'Grond is een van de basis randvoorwaarden voor een boer binnen zijn bedrijfsvoering'

'We willen niet uitgerookt worden.' Dit wil zeggen dat we door steeds verdergaande beperkingen ons bedrijf niet meer aan kunnen passen aan de ontwikkelingen in de markt en maatschappij en in de loop van de tijd gedwongen zijn te stoppen.

'Met de geplande ontwikkeling jagen ze de extensieve teelt weg.' De melkveehouderij zal uit het gebied verdwijnen. Hier komen intensieve teelten voor in de plaats.

'De opgave is om nu te herstellen wat ze zelf verkwat hebben' Er zijn damwanden geplaatst, waardoor er nu water uit de Peel weg lekt.

'Wat willen ze nu met ons?' Overheden, geef maar aan welke kant je op wilt met dit gebied, dat helpt ons om onze toekomststrategie te bepalen.

'Ondernemers willen vooruit'

'Ik heb geen nat- of droogteschade gehad'

'De samenleving werkt ons tegen terwijl we een mooi bedrijf hebben en het goed doen.'

'Nieuwsgierig naar vervolg, goed dat dit gebeurt, ben benieuwd naar resultaten, blijf betrokken'

'De huidige waarde van onze landbouwgrond mag niet worden aangetast door ontwikkelingen in de Peelvenen, hierin zit namelijk ons pensioen.'

'Ik ben bevreesd voor juridische procedures in het gebied die het hele proces lam kunnen leggen.'

'Ik ben bang voor een beregeningsverbod.'

'Het gebiedsproces vind ik een beetje 'black box': de uitkomst is al klaar, ik moet de rekensom nog leveren.'

'Ik wil meer weten van Carbon Farming, is dat van toepassing op een huiskavel met sub-irrigatie?'

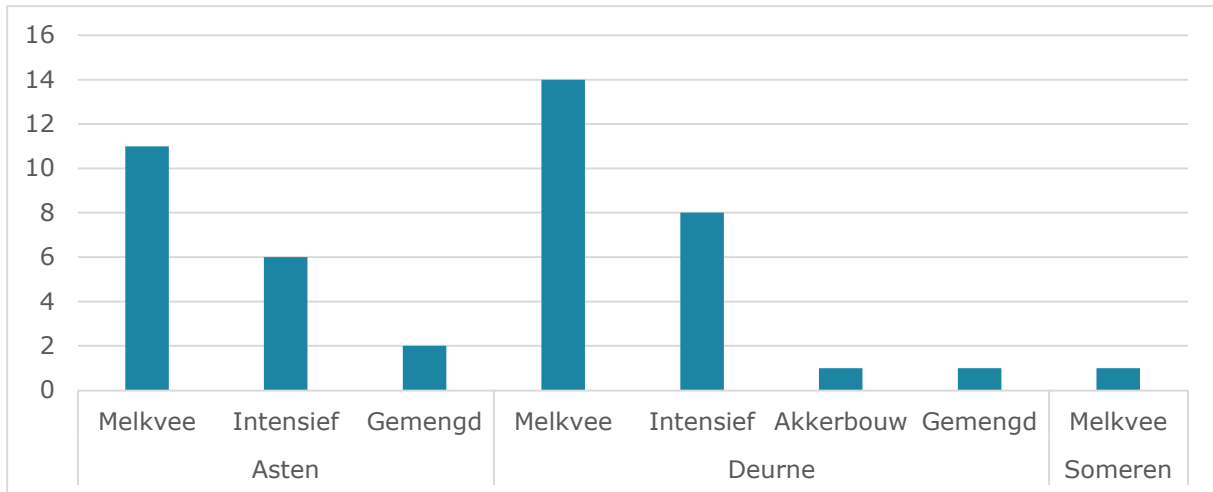
'Ernstige zorgen over 7^e Actie Programma Nitraatrichtlijn!'

'Ik wil een deskundige naast mij, die denkt vanuit de continuïteit van mijn bedrijf op deze plek, voor mij en de volgende generatie.'

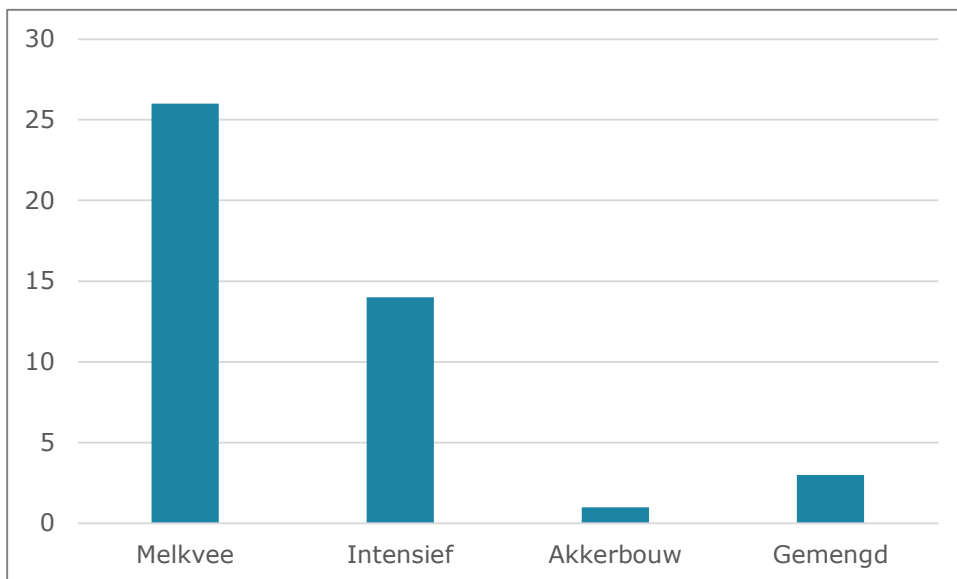
4 Resultaten gesprekken

4.1 Kenmerken agrarische bedrijven

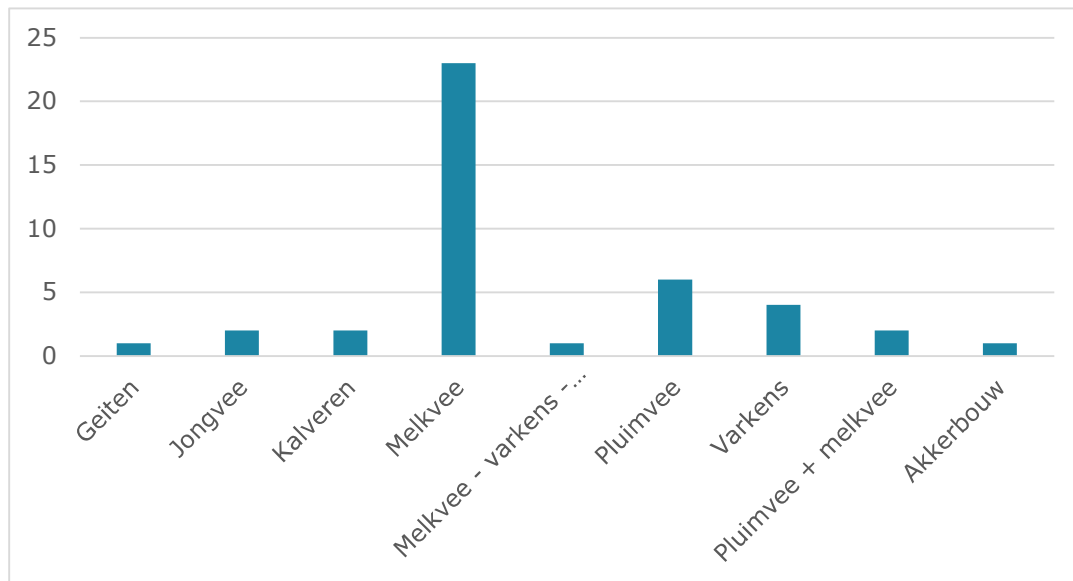
Deze paragraaf gaat in op algemene kenmerken van de agrarische bedrijven die bezocht zijn.

Figuur 1. Verhouding type bedrijven per gemeente

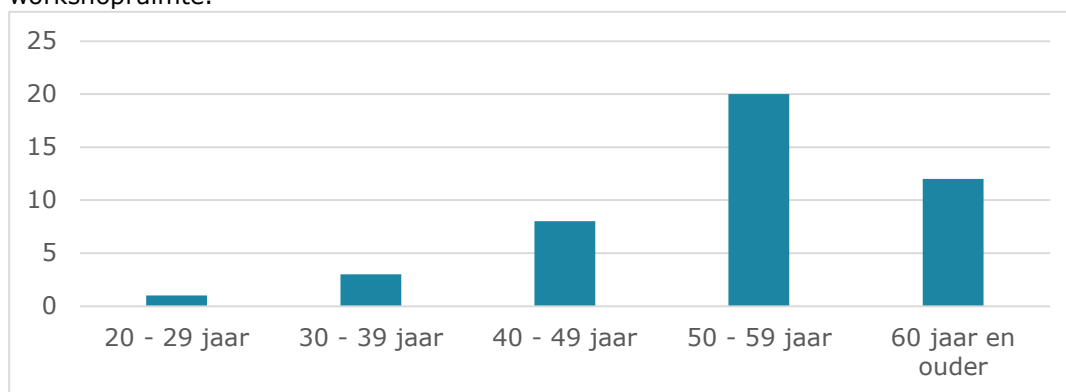

Figuur 2. Type bedrijven totaal

Figuur 3. Verdeling ondernemers per sector

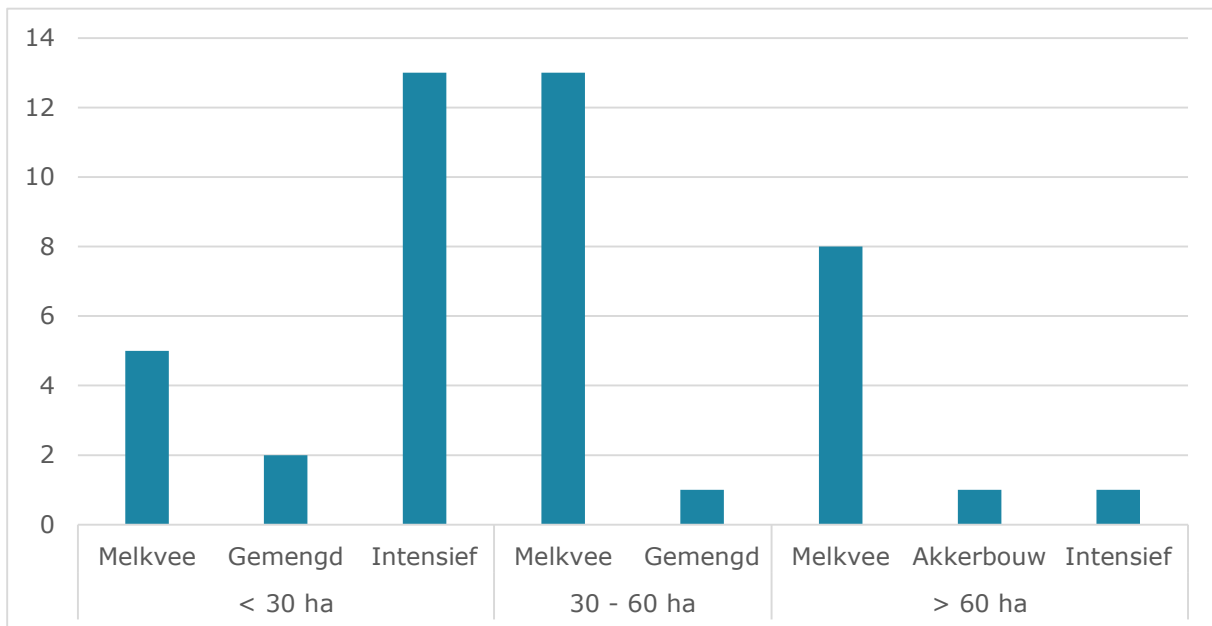
In totaal is gesproken met 44 bedrijven, waarvan 19 in gemeente Asten, 24 in Deurne en 1 in gemeente Someren. De bedrijven zijn actief in verschillende agrarische sectoren, waaronder intensieve veehouderij, het betreft hier varkens, pluimvee, vleeskalveren, vleesvee en geiten (14 ondernemers), melkveehouderij (26), akkerbouw (1) en een klein aantal gemengde bedrijven. De meeste melkveehouders telen in het kader van vruchtwisseling en voederwinning ook mais en akkerbouwgewassen op een deel van hun areaal. 1 van de bedrijven is biologisch, dit betreft een geitenbedrijf, de rest van de bedrijven heeft een gangbare bedrijfsopzet. Een klein aantal ondernemers heeft een kleinschalige verbrede tak, zoals afzet voor de lokale markt en een workshopruimte.

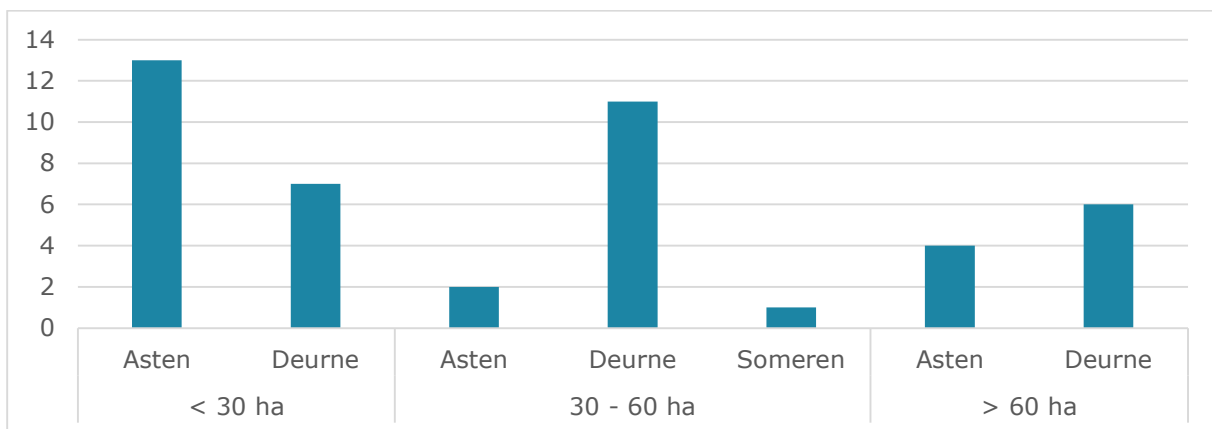
Figuur 4. Leeftijdscategorie ondernemers (bedrijfshoofd)

Het merendeel van de ondernemers zit in de leeftijdscategorie van 50 t/m 59 jaar en 60 jaar en ouder.

4.2 Bedrijfsomvang en intensiteit

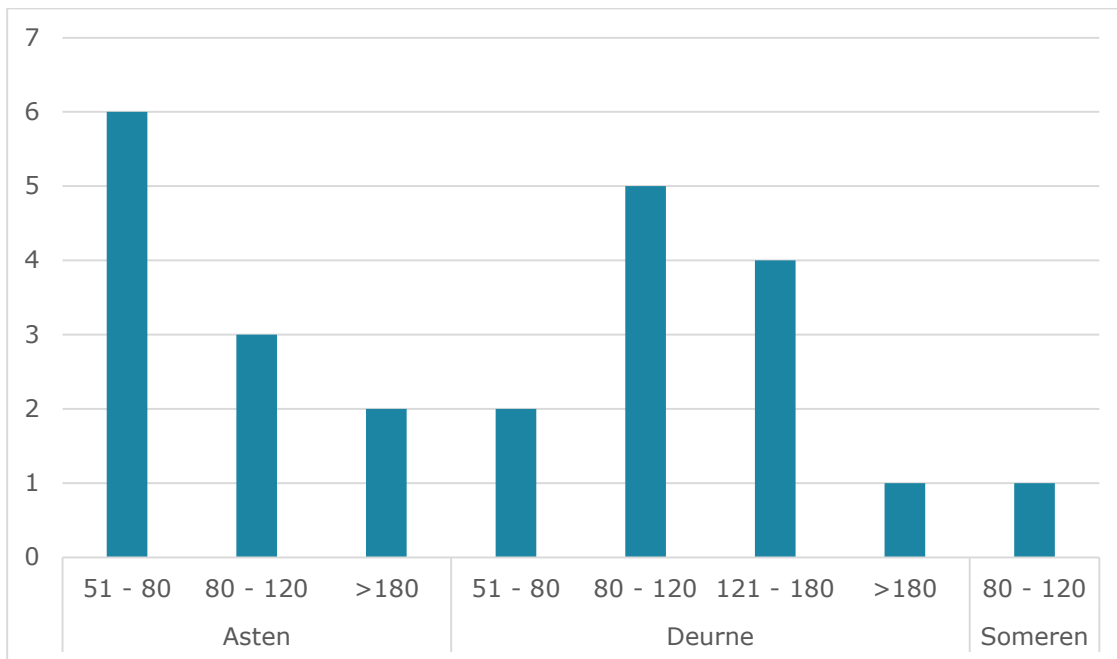

Figuur 5. Bedrijfsomvang in oppervlakte (ha), aantal bedrijven per categorie naar sector

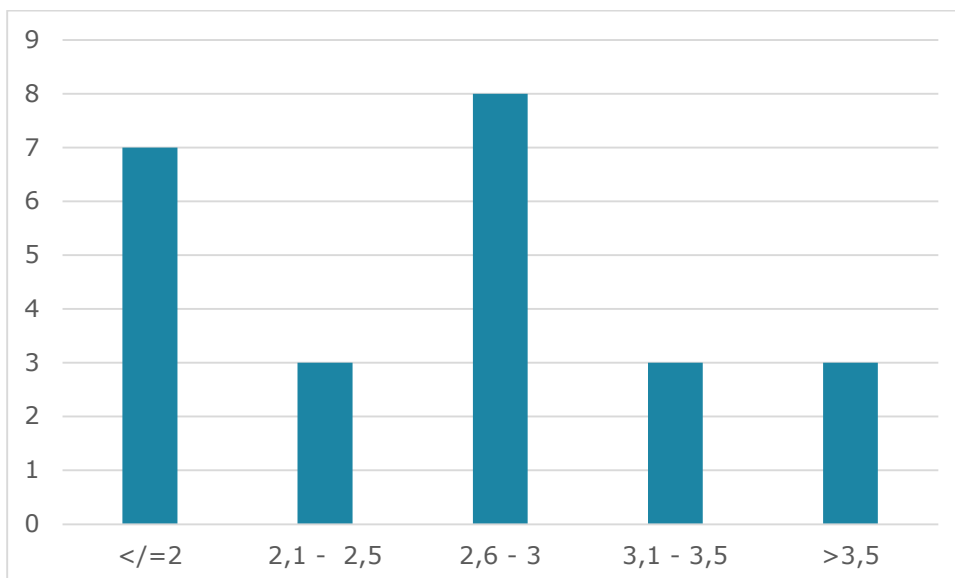
Figuur 6. Bedrijfsomvang in oppervlakte (ha), aantal bedrijven per categorie naar gemeente.

Het grootste deel van de melkveebedrijven beschikt over 30 – 60 hectare grond. Het bedrijfsareaal van de melkveehouders is gemiddeld genomen groter dan dat van intensieve bedrijven. Het bedrijfsareaal van de bedrijven in Deurne is daarnaast gemiddeld genomen groter dan het bedrijfsareaal van de bedrijven in Asten.

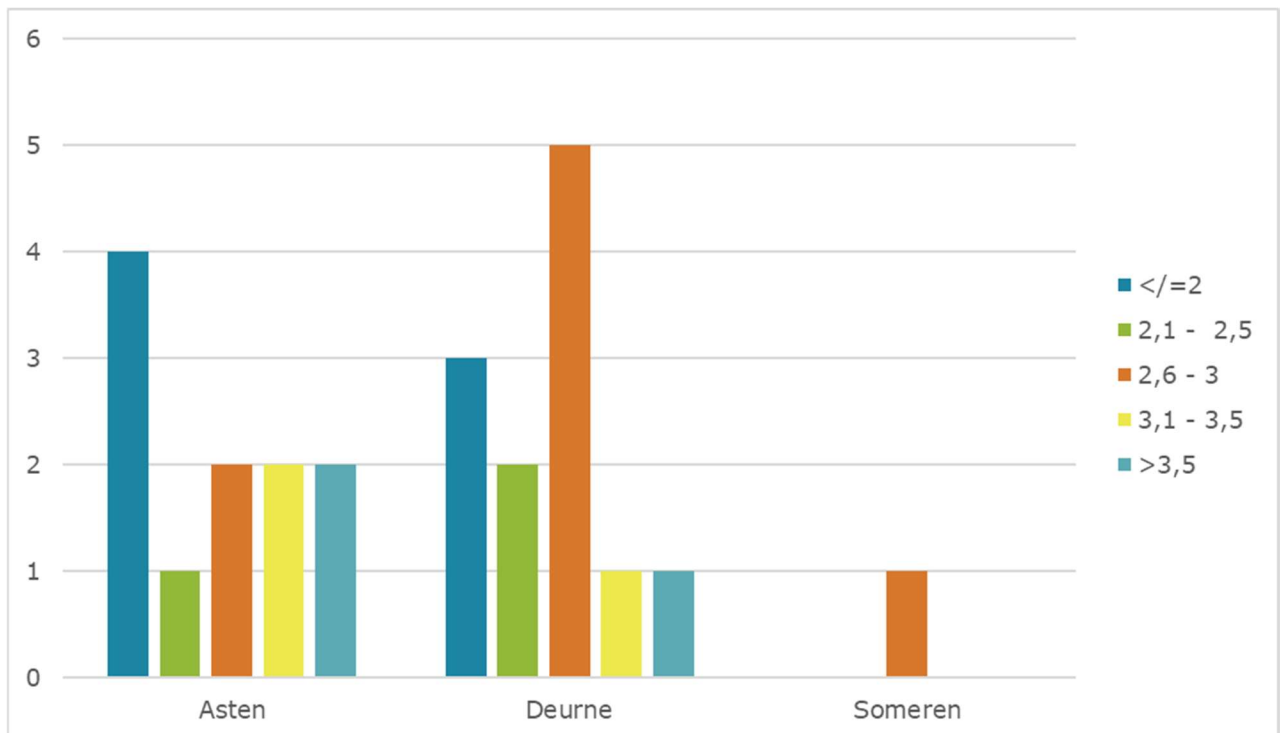

Figuur 7. Bedrijfsomvang in aantal koeien

Ondernemers in Deurne en Asten hebben een gemiddelde bedrijfsomvang, waarbij de bedrijven in Deurne gemiddeld groter zijn dan in Asten. Eerder was te zien dat ook de bedrijfsomvang in hectares van de bedrijven in Deurne gemiddeld genomen wat groter was.

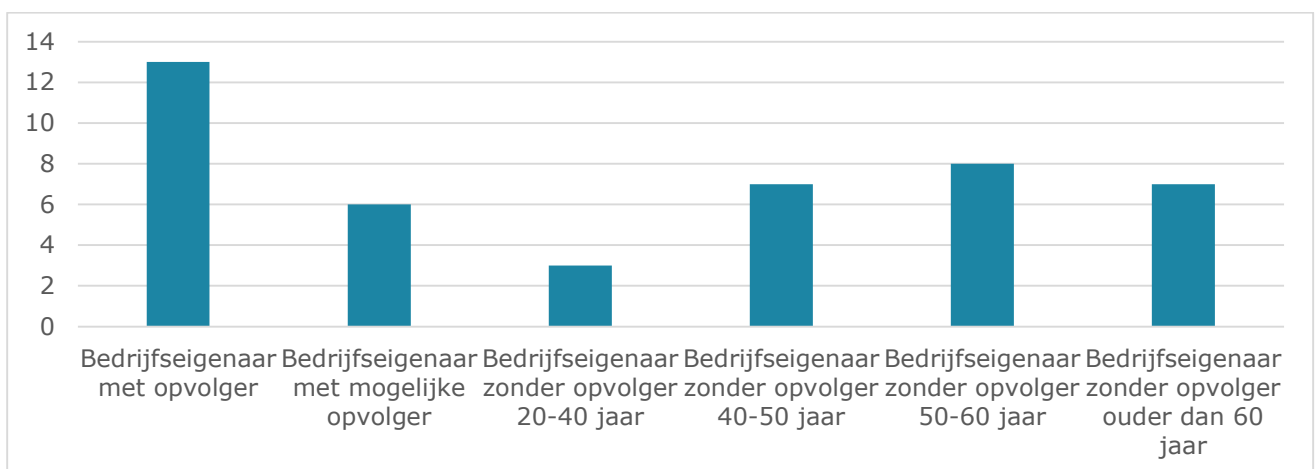
Figuur 8. Intensiteit van melkveebedrijven in GVE / per hectare

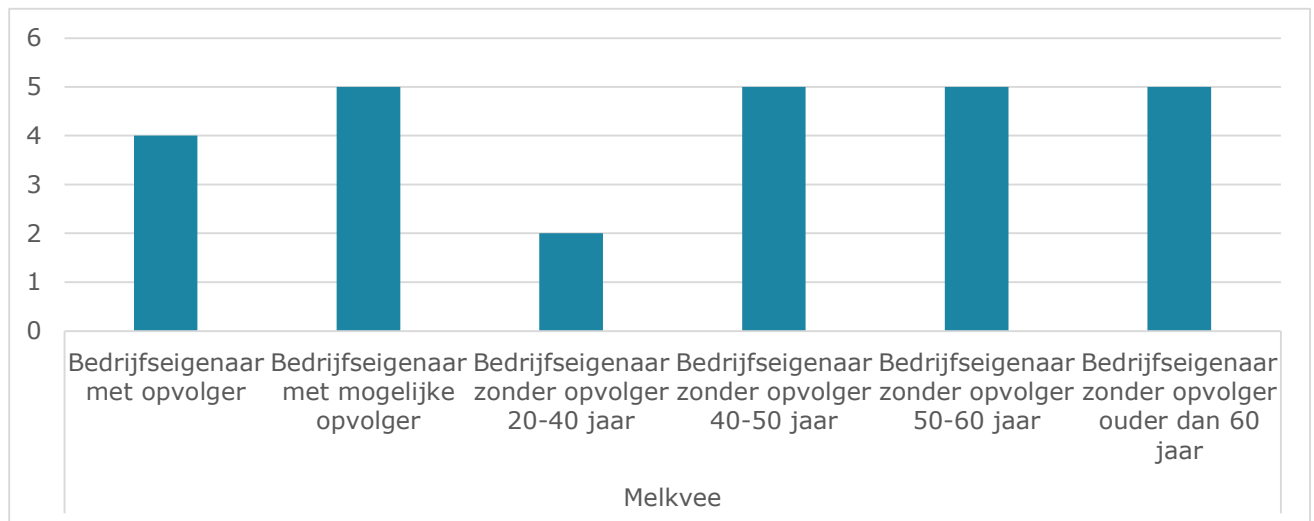
Figuur 9. Intensiteit van melkveebedrijven voor de drie gemeentes in GVE / per hectare

De intensiteit van een melkveebedrijf, het aantal stuks vee ten opzichte van het aantal hectare grond wat in gebruik is bij een bedrijf, wordt uitgedrukt in het aantal groot vee-eenheden (GVE) per hectare. 1 melkkoe staat ongeveer gelijk aan 1 GVE. Het grootste deel van de melkveebedrijven in het gebied heeft een intensiteit tussen de 2,6 en 3 GVE per hectare. 6 bedrijven zitten boven de 3 GVE per hectare. 7 bedrijven hebben 2 of minder dan 2 GVE per hectare. Van de 3 bedrijven met meer dan 3,5 GVE per hectare, betreft het twee gemengde bedrijven. Het merendeel van de melkveehouders past weidegang toe. De gemiddelde intensiteit voor Asten en Deurne liggen beide tussen de 2,5 en 3.0 GVE per hectare.

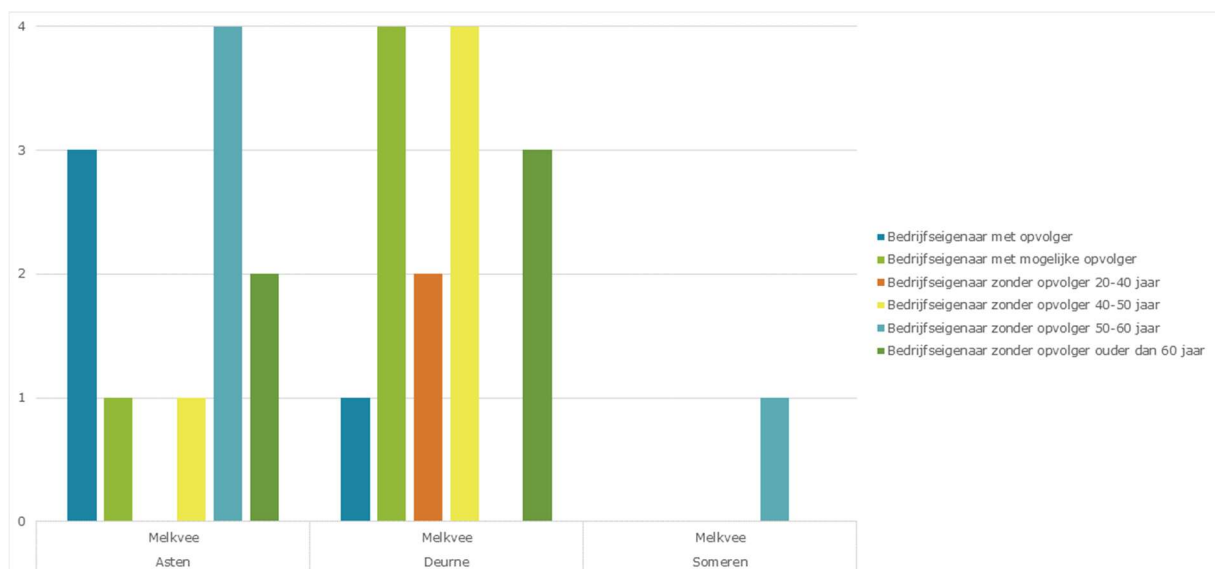
4.3 Ondernemerschap en toekomstvisie

Figuur 10. Opvolgsituatie alle sectoren

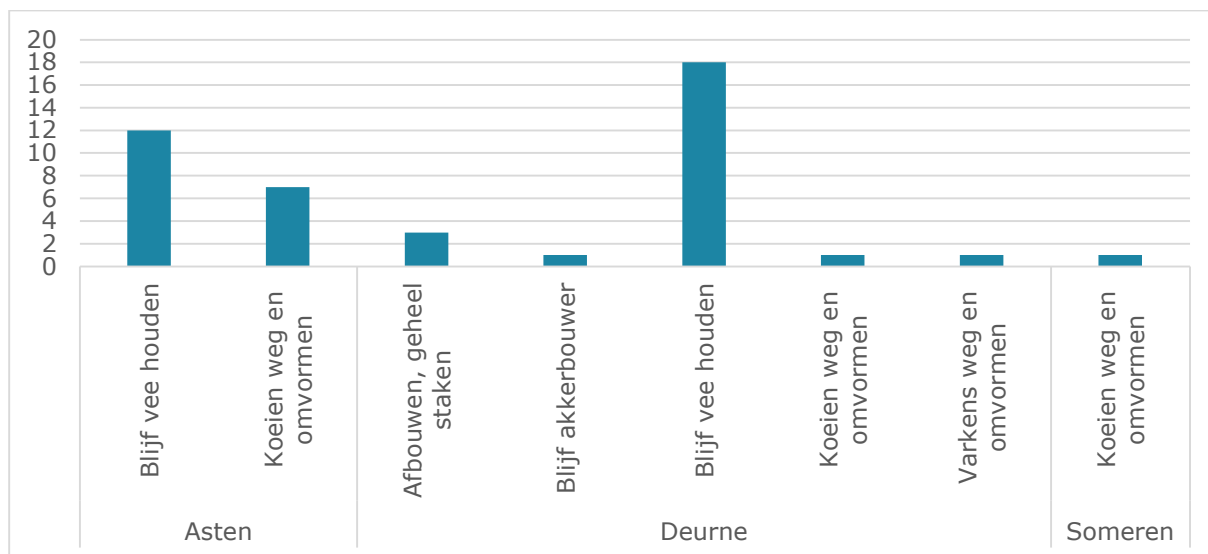
Figuur 11. Opvolgsituatie melkveehouderij

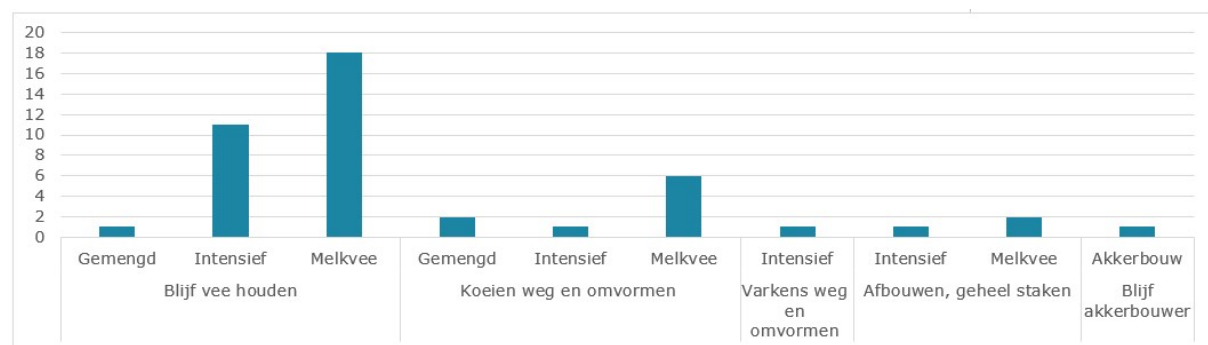
Figuur 12. Opvolgsituatie melkveehouderij per gemeente

13 bedrijven in het gebied hebben een opvolger, 6 bedrijven hebben een mogelijke opvolger. 10 ondernemers zijn in de leeftijd 20 tot en met 50 jaar zonder opvolger. Voor deze ondernemers is het onderwerp bedrijfsopvolging binnen de bedrijfssituatie nog niet aan de orde of er is nog voldoende tijd om dit concreet te maken. 15 ondernemers zijn ouder dan 50 jaar en hebben geen opvolger.

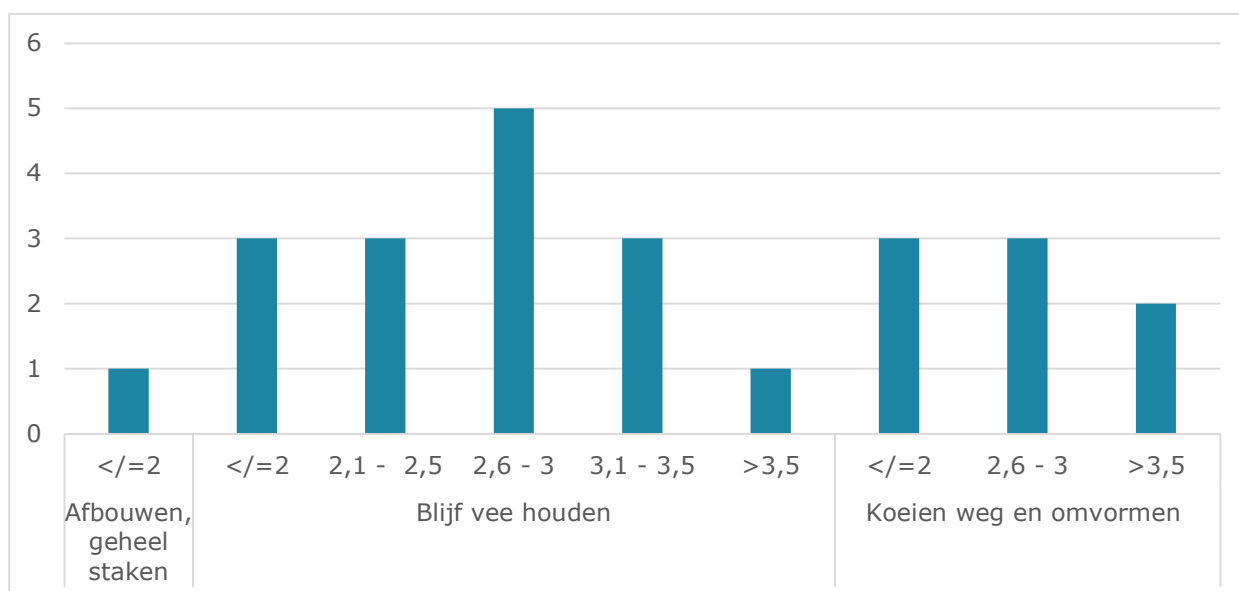
De opvolgingssituatie is ook specifiek voor de melkveebedrijven in beeld gebracht. 4 van de melkveebedrijven heeft een opvolger, 5 bedrijven een mogelijke opvolger. In verhouding zit een groot deel van de opvolgers in het gebied in de intensieve veehouderij.

Figuur 13. Bedrijfsfase per gemeente

Figuur 14. Bedrijfsfase per sector

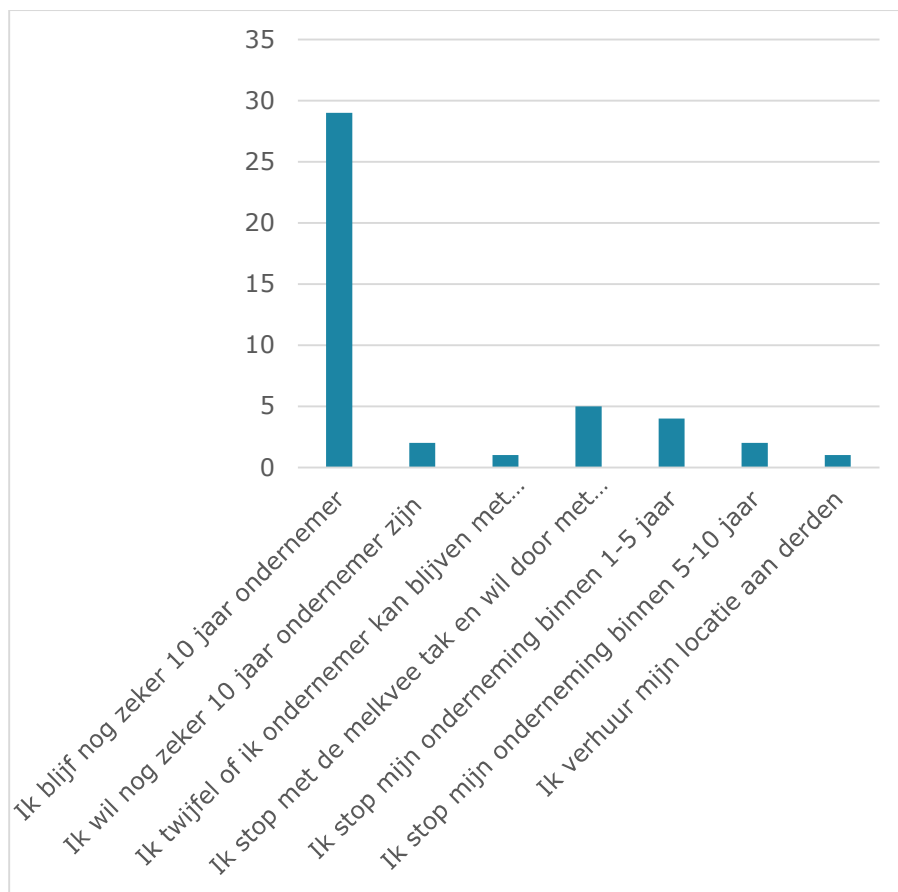
Figuur 15. Melkvee, bedrijfsfase naar intensiteit

Aan ondernemers is gevraagd wat hun strategie is voor de komende 5 tot 10 jaar. 30 ondernemers blijven vee houden in het gebied, waarvan 18 melkveebedrijven en 11 intensieve veehouderijbedrijven. 10 ondernemers gaan hun bedrijf omvormen, het grootste deel van deze bedrijven gaat omvormen naar akkerbouw, een klein deel betreft gemengde bedrijven die zich gaan specialiseren in de pluimveetak. 3 Ondernemers gaan hun bedrijf in het geheel beëindigen.

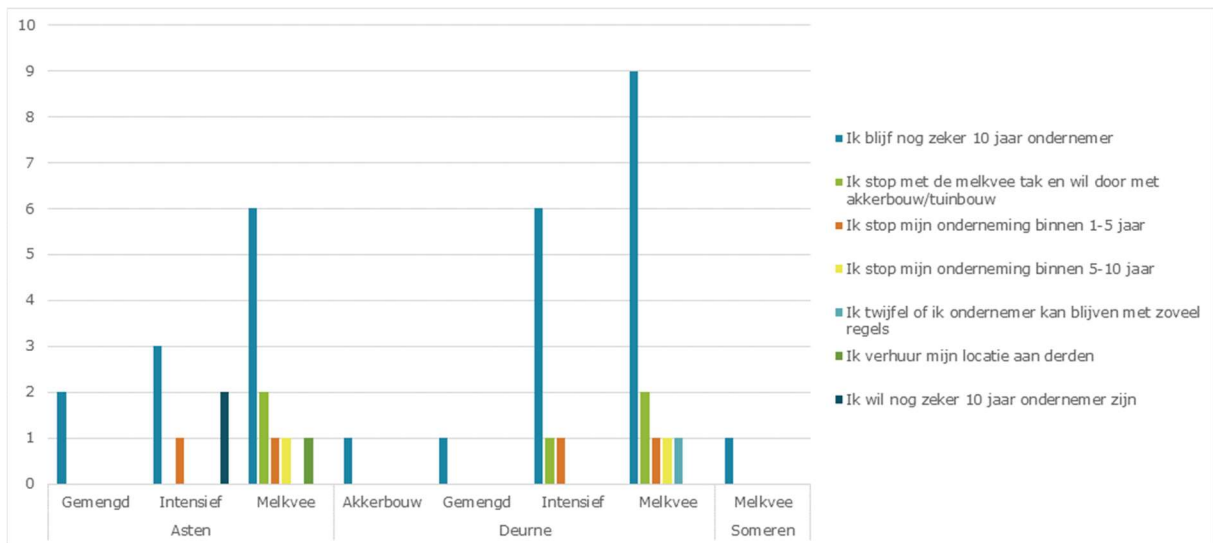
Van de 7 extensieve melkveebedrijven <2 GVE per hectare gaan 4 bedrijven de komende jaren het bedrijf in het geheel stoppen of omvormen naar akkerbouw.

Op dit moment hebben de melkveehouders in het gebied (inclusief gemengde bedrijven die een combinatie hebben met melkvee) gezamenlijk ongeveer 2700 melkkoeien en 1400 hectare bedrijfsoppervlakte in totaal. Waarvan ongeveer 700 hectare eigendom, 170 hectare pacht en 500 hectare los gebruik. Van deze oppervlakte is ongeveer 480 hectare huiskavel.

Met de ontwikkeling ten aanzien van het aantal melkveebedrijven in het gebied is de inschatting dat ongeveer 600 koeien uit het gebied gaan verdwijnen. Ruim 20% van het aantal melkkoeien. De melkveehouders die melkveehouder blijven, hebben gezamenlijk ongeveer 1040 hectare grond in gebruik.

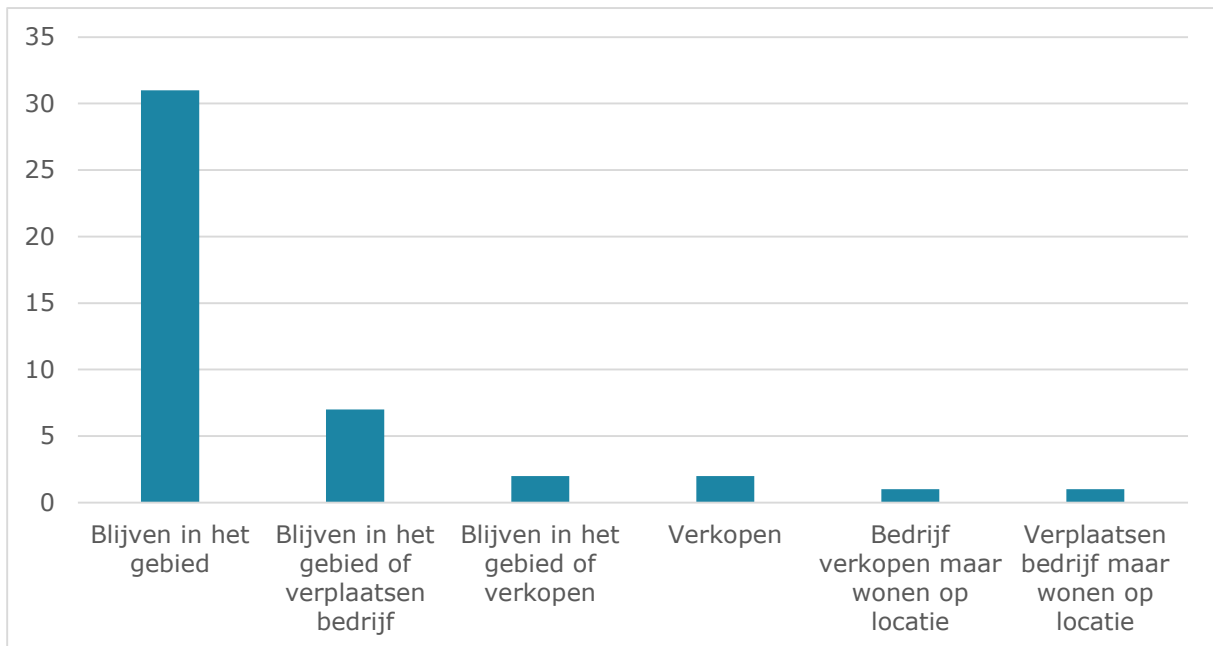

Figuur 16. Ondernemerschap rond de Peel

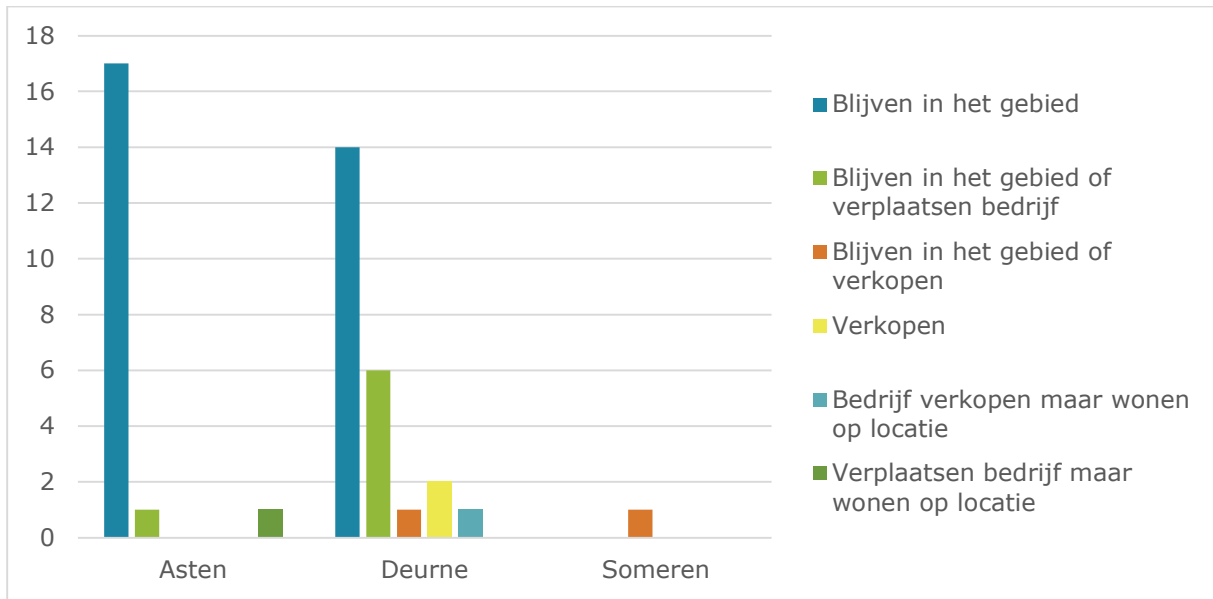

Figuur 17. Ondernemerschap per gemeente

29 Ondernemers zien zichzelf nog zeker 10 jaar als ondernemer. 2 Ondernemers willen nog graag zeker 10 jaar ondernemer zijn. Er zit een verschil in deze twee antwoorden: 'ik blijf' geeft een stellig antwoord op de toekomst en 'ik wil' geeft enige onzekerheid in het antwoord. Deze onzekerheid heeft te maken met externe ontwikkelingen die op het bedrijf afkomen.

Figuur 18. Vestiging locatie totale gebied

Figuur 19. Vestiging locatie per gemeente

Het gros van de ondernemers wil in het gebied gevestigd blijven (31 ondernemers). Een aantal ondernemers heeft de wens om in het gebied gevestigd te blijven maar is bereid om de locatie te verkopen (2 ondernemers) of te verplaatsen (7 ondernemers) indien ze op een andere locatie ruimere ontwikkelmogelijkheden krijgen passend bij de toekomstvisie van het bedrijf. Dit wil zeggen dat zij niet afwijzend staan tegenover verplaatsen, met de kanttekening dat dit lange trajecten zijn met veel onzekerheden en grote impact op de individuele situatie. Deze 7 ondernemers komen uit verschillende sectoren.

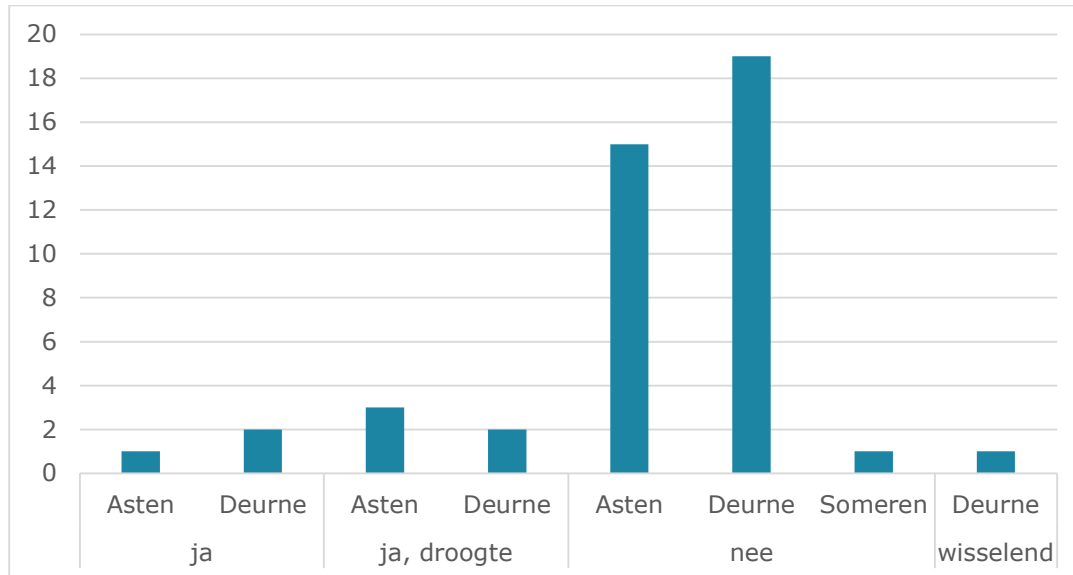
De ondernemers die in het gebied blijven willen hun bedrijven ontwikkelen en up to date houden. Denk hierbij aan het verminderen van emissies, inspelen op ontwikkelingen in de markt en maatschappelijke wensen, uitbreiding van de omvang van het bedrijf in aantal dieren en uitbreiding van het areaal.

4 ondernemers in het gebied hebben aangegeven dat zij zich willen oriënteren op het zetten van stapjes richting een meer natuurinclusieve bedrijfsvoering.

7 ondernemers oriënteren zich op een andere (kleinschalige) bedrijfstak. Vaak zijn dit activiteiten in het verlengde van de huidige bedrijfsvoering.

4.4 Water, bodem en kavelruil

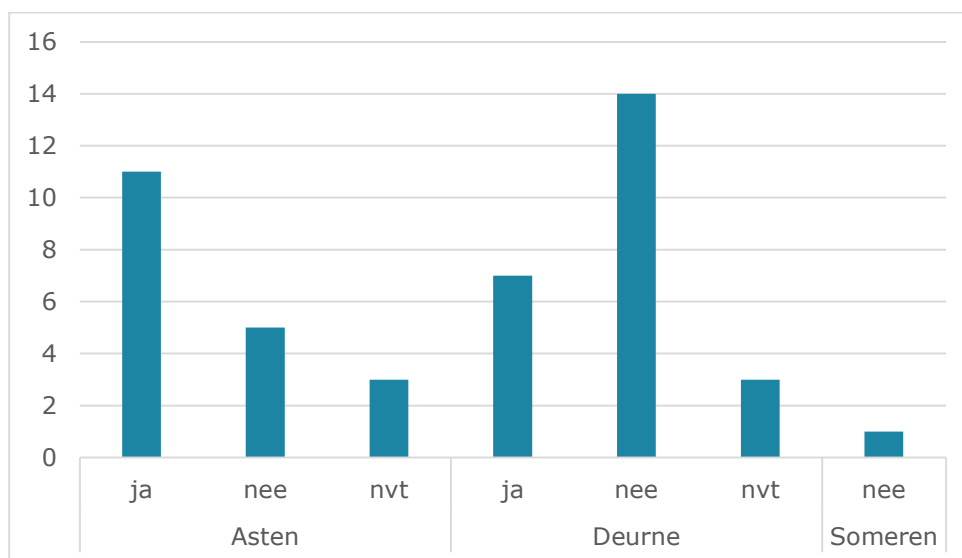
Deze paragraaf gaat in op de antwoorden die zijn gegeven met betrekking tot de invloed van de Peelvenen op het bedrijf.

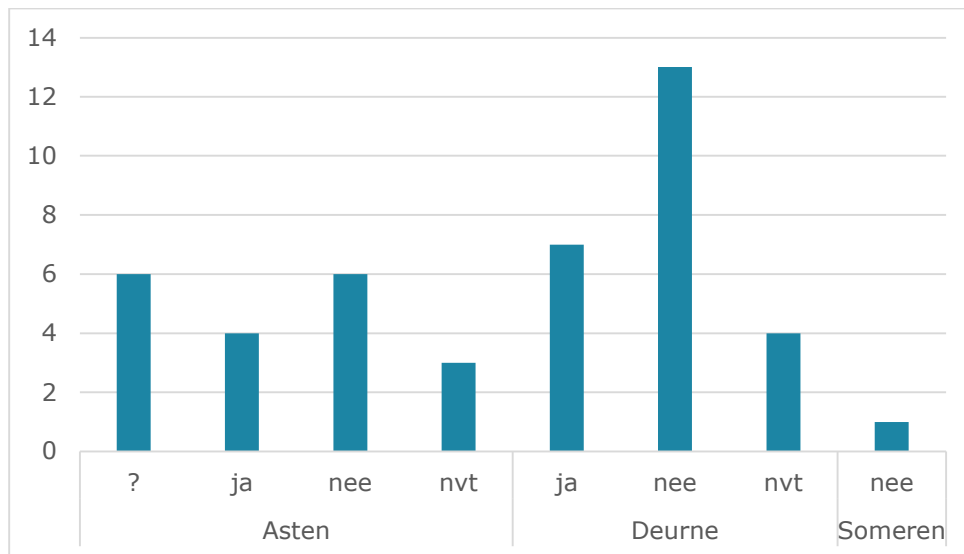
Figuur 20. Is er last van natschade of droogteschade?

Slechts een klein aantal (3) ondernemers heeft te maken met natschade. 5 ondernemers ervaren droogteschade. Het grootste deel van de ondernemers heeft geen last van natschade of droogteschade.

Aan ondernemers is gevraagd of zij interesse hebben om met duurzaam waterbeheer of duurzaam bodembeheer aan de slag te gaan. Denk aan waterbesparende systemen, sub-irrigatie, vasthouden van water, verbeteren bodemkwaliteit.

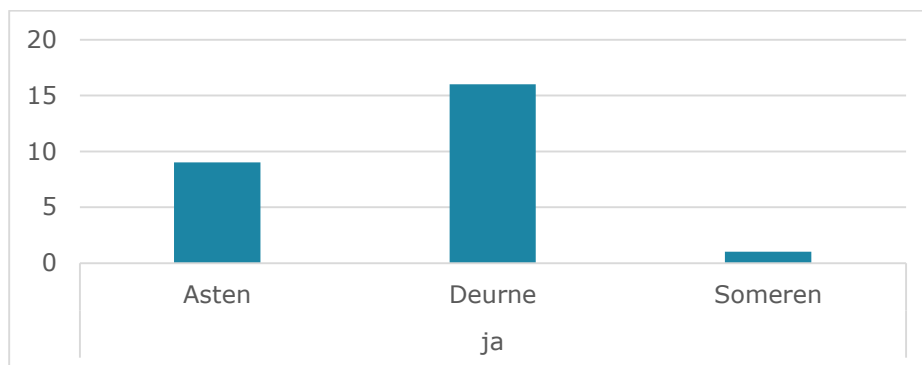

Figuur 21. Interesse van ondernemers om met duurzaam waterbeheer aan de slag te gaan

Figuur 22. Interesse van ondernemers om met duurzaam bodembeheer aan de slag te gaan

Aan ondernemers is gevraagd of zij interesse hebben in kavelruil om zo te werken aan verbetering van de landbouwstructuur en extensivering.

Figuur 23. Interesse in kavelruil

In totaal hebben 26 ondernemers aangegeven dat ze interesse hebben in kavelruil, waarvan 9 ondernemers in Asten, 16 in Deurne en 1 in Someren. Voor de ondernemers geldt dat ze bereid zijn aan kavelruil mee te werken indien de nieuwe situatie toegevoegde waarde biedt voor het bedrijf, zoals ruimere ontwikkelmogelijkheden op locatie of betere ligging van het areaal. Alle melkveehouders die in het gebied blijven, hebben aangegeven dat ze meer grond willen betrekken bij hun bedrijfsvoering. 17 ondernemers hebben interesse in aankoop van grond, een klein aantal (4) ondernemers geeft aan grond te willen verkopen.

5 Naar een toekomstbestendige landbouw

In dit hoofdstuk wordt de autonome ontwikkeling in het gebied geschetst op basis van de uitkomsten van de gesprekken. Wat betekent dit voor het perspectief van het gebied en voor het perspectief van de ondernemers in de Peel? Een van de doelen binnen de gebiedsgerichte aanpak is om te komen tot een duurzaam toekomstperspectief voor de agrarische sector rondom het gebied. Hoe ziet het gewenste toekomstperspectief er uit? En wat is nodig om dat te kunnen realiseren?

5.1 Autonome ontwikkeling

Intensieve veehouderij

Het gebied heeft een sterke intensieve veehouderij sector met een groot aantal opvolgers. Van de 15 intensieve veehouderij bedrijven die zijn bezocht, willen 11 ondernemers verspreid over beide gemeenten in ieder geval de komende 10 jaar hun bedrijf voortzetten. Ondernemers hebben niet de wens om exponentieel te groeien, maar willen wel een gezonde bedrijfsontwikkeling door kunnen maken. Met als doel om hun bedrijf te kunnen verduurzamen, in te spelen op ontwikkelingen in de markt en om zo ook in de toekomst een boterham te kunnen blijven verdienen. 7 van de intensieve veehouderij bedrijven kunnen om diverse redenen hun bedrijf qua omvang niet verder ontwikkelen. Een aantal van hen zal verder verduurzamen op het gebied van dierenwelzijn. Daarnaast is er een kalverhouder in het gebied die de vleesveetak (natuurvlees) wil uitbreiden. Met daarbij ook de wens om natuurgronden te kunnen beheren. Het bedrijf met biologische melkgeiten wil niet groeien in aantal geiten, maar meer melk zelf verwerken en verkopen (korte keten concept).

Het grootste deel van de bezochte pluimveehouders die verder gaat met bedrijf, werkt in een marktconcept gericht op verbetering van dierenwelzijn, of wil met verbetering van dierenwelzijn aan de slag. Er zitten relatief veel legkippen in het gebied die buiten in de wei rond kunnen scharrelen (Freiland concept). Veel vleeskuikenbedrijven zijn in transitie naar het 1 ster concept van de dierenbescherming. Daarnaast liggen er op vlak van duurzaamheid en slimme energiekoppelingen kansen. Overtollige warmte die vrij komt bij Eraspo zou gebruikt kunnen worden om stallen van jonge vleeskuikens mee te verwarmen.

Van de 5 bedrijven die over 10 jaar gestopt zijn met hun intensieve tak zullen 2 van de bezochte bedrijven waarschijnlijk deel nemen aan een beëindigingsregeling. 1 bedrijf zal zijn intensieve tak beëindigen en verder gaan als akkerbouwbedrijf en 1 bedrijf zal volledig stoppen. 1 bedrijf heeft plannen om een recreatief/educatief bedrijf op te gaan zetten.

Melkveehouderij

Het aantal melkveebedrijven rond de Peelvenen neemt de komende jaren af. Dit betekent dat er in gemeente Asten en Deurne nog respectievelijk 7 en 11 melkveehouders over blijven. Voor de langere termijn heeft slechts een beperkt aantal ondernemers een opvolger. Dat betekent dat het aantal melkveehouders op de lange termijn nog verder terug loopt.

De komende 5 tot 10 jaar gaan 10 melkveehouders stoppen met het houden van melkvee. 8 bedrijven vormen om naar akkerbouw. Dat betekent dat zij hun grond zelf in bezit houden. Deze ondernemers gaan zelf akkerbouwgewassen telen of zij gaan hun grond verhuren aan een akkerbouwer of vollegrondsgroenteteler. Dit heeft meerdere redenen, fiscale afweging, pensioen en het kunnen blijven wonen op de locatie. Er blijven in gemeente Asten en Deurne nog respectievelijk 7 en 11 melkveehouders over, op basis van de uitkomsten van de gesprekken. Dit betekent dat er ongeveer 600 koeien uit het gebied verdwijnen, en ruim 300 hectare grond aan de melkveehouderij onttrokken wordt. Voor de lange termijn heeft slechts een beperkt aantal ondernemers een opvolger. 4 Melkveehouders hebben zeker een opvolger, 5 melkveehouders hebben een mogelijke opvolger. Dit betekent dat het aantal melkveehouders op de lange termijn nog verder afneemt.

De geschetste ontwikkelingen zijn van invloed op het grondgebruik, het areaal grasland neemt af ten gunste van akkerbouwmatige teelten. Aan de Limburgse zijde van het gebied heeft deze ontwikkeling de afgelopen jaren al plaats gevonden. Deze gewassen hebben een hoger rendement dan gras. Daarnaast spelen ook beleidsmatige ontwikkelingen een rol, akkerbouwers moeten een derde gewas telen. Dit betekent dat zij meer grond nodig hebben. Zij zoeken de samenwerking met melkveehouders om teelten te rouleren.

Het willen en kunnen omschakelen naar een meer natuurinclusieve landbouw is afhankelijk van een aantal factoren. Het verdienmodel, de beschikbaarheid en betaalbaarheid van grond en de motivatie van de ondernemer. Voor een uitgebreide toelichting verwijzen wij naar het onderzoeksrapport 'kritische succesfactoren natuurinclusieve landbouw' dat in 2021 is uitgevoerd door studenten van HAS Den Bosch in opdracht van de Provincie Noord-Brabant. De melkveehouders die door gaan, realiseren zich allemaal dat zij stappen moeten zetten naar een extensievere bedrijfsvoering. Op dit moment is er één ondernemer in het gebied die een natuurinclusieve bedrijfsvoering overweegt. 3 ondernemers willen zich oriënteren op het zetten van kleine stapjes naar een meer natuurinclusieve bedrijfsvoering en wat dat zou betekenen voor hun bedrijf.

Melkveehouders die blijven in het gebied hebben behoefte aan extra grond, om te kunnen extensiveren, en voor een enkeling om meer natuurinclusief te ondernemen. Hierbij is het goed om te vermelden dat ook andersoortige bedrijven dan melkvee behoefte hebben aan grond, denk bijvoorbeeld aan vleesvee en pluimveebedrijven ten behoeve van uitloop van legkippen.

Er is een globale inschatting gemaakt van de investeringen die melkveehouders in het gebied moeten doen om hun stallen aan te passen met oog op de emissie eisen die per 1 januari 2024 gelden. Dit betreft minimaal €50.000 tot maximaal €100.000 gemiddeld per melkveebedrijf. Indien alle 26 melkveehouders in het gebied hun stallen aanpassen is dit een investering op gebiedsniveau tussen €1.300.000 en €2.600.000. Uitgaande van de 18 melkveehouders die doorgaan in het gebied betreft dit tussen €900.000 en €1.800.000.

Algemeen

Van de ondernemers die de komende 5 tot 10 jaar het bedrijf verder wil ontwikkelen, hebben de meeste ondernemers de wens om in het gebied te blijven. 7 ondernemers staan niet afwijzend ten opzichte van het verplaatsen van het bedrijf. Maar we moeten hierbij in ogenschouw nemen dat dit complexe trajecten zijn.

Bedrijven in het gebied gaan niet direct naar nieuwe en substantiële neveninkomsten of andere verdienmodellen zoals zorg, eigen verkoop van al dan niet verwerkte producten, recreatie. Dat is voor slechts een enkeling weggelegd, en vooral afhankelijk van de persoon en vervolgens ook de marge en locatie. 7 Ondernemers oriënteren zich op andere activiteiten, vaak in het verlengde van het huidige bedrijf.

5.2 Gewenste toekomstbeeld voor een toekomstbestendige landbouw in een Vitale Peel

1. Behoud van de melkveehouderij en daarmee behoud van een areaal grasland rond het gebied.

Sector/ gemeente	Asten huidig	Asten + 5-10 jr	Deurne huidig	Deurne + 5-10 jr
Melkvee	11	6	14	12
IV	6	5	8	6
Gemengd	2	1	1	0
akkerbouw		+ 7		+ 2

Figuur 23. Ontwikkeling van de sectoren in de komende 5 à 10 jaar

Er zijn veel melkveebedrijven rond de Peel en daarmee is er veel grasland. Een autonome ontwikkeling is dat veel melkveebedrijven stoppen, zoals weergegeven in figuur 23. Daarbij wordt meer grasland omgezet naar bouwland. Door perspectief te bieden aan de melkveehouderij, blijft er ook een areaal grasland aanwezig rond het gebied.

Voorbeeldberekening: Om 1000 hectare grasland te behouden in de zone rondom de Peel, met een gemiddelde veebezetting van 2 GVE per hectare inclusief jongvee, zijn 1500 koeien nodig. Dit betekent dat er ruimte moet blijven in het gebied voor 10 tot 15 melkveebedrijven. Dit is ongeveer gelijk aan het aantal bedrijven met een opvolger in de melkveehouderij.

Melkveehouders die moeten extensiveren, of extra stappen willen zetten naar een meer natuurinclusieve bedrijfsvoering, hebben grond nodig. Deze grond moet beschikbaar en betaalbaar zijn. Dit betekent dat er een beweging op gang moet komen waarbij grond van stoppers ingezet wordt om perspectief te bieden aan blijvers. Op dit moment is de hydrologische opgave in de schil rondom het Natura 2000 gebied nog niet geconcretiseerd. Als het areaal geschikte landbouwgrond door vernatting van delen van het gebied afneemt, neemt de gronddruk verder toe.

2. Belangrijke rol voor een 'regionaal gemengd bedrijf' om kringlopen te kunnen sluiten.

Om kringlopen te kunnen sluiten, hebben akkerbouwers en melkveehouders elkaar nodig in het gebied. De akkerbouw kan een belangrijke rol spelen om de juiste voedergewassen te produceren ten behoeve van de melkveehouderij. Daarnaast heeft de akkerbouw de melkveehouderij nodig om vruchtwisseling toe te kunnen passen en de teelt te kunnen extensiveren en verduurzamen. Het streven is om te komen tot een regionaal gemengd bedrijf, waarbij akkerbouwers en melkveehouders deze kringlopen in het gebied gezamenlijk optimaliseren, met aandacht voor verdere verduurzaming van het grondgebruik, bodemkwaliteit en de wateropgave in het gebied.

3. Intensieve bedrijven helpen om stappen te zetten in verdere verduurzaming

Het merendeel van de bedrijven met intensieve veehouderij heeft economisch een goed toekomstperspectief. Het is hierbij belangrijk dat zij zich vergelijkbaar met andere bedrijven in het land kunnen blijven ontwikkelen. Doordat bedrijven stoppen en door het toepassen van ammoniakreducerende technieken daalt de stikstofdepositie op de Peel. Op die manier heeft er de afgelopen jaren al veel reductie plaats gevonden.

In de omgeving zijn goede voorbeelden van ondernemers die door innovatieve technieken hun

emissies verder willen reduceren of al concrete stappen hebben gezet. Denk aan innovatiepark de Vlier, en het Total Circulair Farm Concept van fam. Meulendijks. Voor een vitale intensieve veehouderij sector die in staat is om steeds verder te verduurzamen, is bedrijfsontwikkeling noodzakelijk. Door het toepassen van ammoniak reducerende technieken wordt de kostprijs per eenheid hoger en dit zal gecompenseerd moeten worden door bedrijfsontwikkeling of door een bijdrage van de overheid aan de investerings- en exploitatiekosten. Ondernemers in het gebied zien kansen om met financiële middelen en hulp van de overheid, extra stappen te zetten om emissies te reduceren, mits zij ontwikkelruimte behouden voor de toekomst.

4. Ondernemers die stoppen met het houden van vee of hun bedrijf op een goede manier faciliteren.

Op de korte termijn zal deze groep grotendeels bestaan uit ondernemers die hun bedrijf voortzetten als akkerbouwbedrijf. Slechts een klein deel van de ondernemers overweegt in zijn geheel te stoppen. Om verrommeling en verloedering van het buitengebied te voorkomen (met grote risico's dat ondermijning en criminaliteit vrij spel krijgen) is het belangrijk om ondernemers te faciliteren bij het herbestemmen van de locatie en sloop van bedrijfsgebouwen. Daarnaast is het belangrijk dat bedrijven die in zijn geheel stoppen geen belemmering vormen voor de ontwikkeling van omliggende bedrijven.

5.3 Wat is hiervoor nodig?

Premie voor behoud van grasland en natuurinclusieve teelten

Door het bieden van een extra vergoeding van €500 tot €1000 per hectare voor het behoud van grasland en/of natuurinclusieve kan de blijvende melkveehouder concurreren met intensieve teelten. Deze vergoeding moet duurzaam zijn en gestapeld kunnen worden met andere regelingen. In bijlage 1 is de achterliggende berekening opgenomen met de uitgangspunten die gehanteerd zijn. Aanvullend daarop zouden ondernemers meer mogelijkheden moeten krijgen om ANLb (Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer) pakketten af te sluiten.

Grond ten behoeve van extensivering en structuurversterking agrarische bedrijven

Er is grond nodig om ondernemers te helpen om stappen te zetten naar een extensievere bedrijfsvoering. In bijlage 1 is aangegeven hoeveel extra grond een gemiddeld melkveebedrijf ongeveer nodig heeft bij het zetten van 4 verschillende stappen naar een extensieve tot volledig natuurinclusieve bedrijfsvoering met een robuust vee-ras. Voor een gemiddeld melkveebedrijf met 100 melkkoeien, 30 hectare grond en de wens om richting een veebezetting van 2 GVE / hectare te gaan, is 25 hectare extra grond nodig. Als dezelfde ondernemer verdere stappen gaat zetten naar een natuurinclusieve bedrijfsvoering, is nog eens 10 tot 20 hectare extra grond nodig. Deze benodigde grond moet wel beschikbaar en betaalbaar zijn voor melkveehouders.

Met de melkveehouders die de komende jaren stoppen, komt bijna 400 hectare grond 'vrij'. Deze grond is daarmee nog niet automatisch beschikbaar en betaalbaar voor de blijvers, maar gaat in praktijk naar de meest renderende teelten. De mogelijkheden in het gebied zijn grotendeels afhankelijk van de beschikbaarheid en betaalbaarheid van grond.

Dit blijkt ook uit de rapportage 'Kritische succesfactoren Natuurinclusieve Landbouw'. Aan de hand van 5 bedrijfstypen zijn de effecten van omschakeling naar Natuurinclusieve landbouw (NiL) op het bedrijfsresultaat in beeld gebracht. Daarnaast is ook gekeken naar de inpasbaarheid van NiL maatregelen in de bedrijfsvoering. De provincie Noord-Brabant stuurt met de beleidsregel Natuurinclusieve Landbouw op een veebezetting van maximaal 2 GVE per hectare. Veel extra grond zorgt voor een lager bedrijfsresultaat en een hogere kostprijs. Het effect is voor zeer intensieve bedrijven het grootst. (HAS Den Bosch, 2021).

Kavelruil is nodig om te werken aan een goede landbouwstructuur, het vergroten van huiskavels en om de juiste functie op de juiste plek te krijgen. Door bedrijfsverplaatsing kan ruimte gecreëerd

worden in het gebied. Het is daarom belangrijk om ondernemers te faciliteren die zich hierop willen oriënteren. De overheid moet daarbij ook faciliteren in een alternatieve locatie met bijbehorende vergunningen.

Ondernemers die willen extensiveren, willen grond kunnen aankopen indien dit past in de financiële situatie, of in gebruik nemen tegen passende voorwaarden. Andere partijen kunnen boeren helpen door mogelijkheden te bieden voor langjarige pacht. Dit biedt zekerheid aan de ondernemer. De pachtprijs moet dan wel in verhouding staan tot de voorwaarden die worden verbonden aan het gebruik van de grond.

Waardeer kleine stapjes naar een natuurinclusieve landbouw

Waardeer en faciliteer ondernemers die kleine stappen willen zetten naar een meer natuurinclusieve bedrijfsvoering. Dit past bij het type bedrijven in dit gebied. Denk hierbij aan individuele begeleiding, kennis en ondernemers mogelijkheden bieden om extra grond te gebruiken. Biedt ondernemers de mogelijkheid om op een gedeelte van de gronden binnen het bedrijf stapjes te zetten en daarmee een 'productieve' huiskavel te behouden ten behoeve van weidegang en voederwinning.

Behoud stikstofruimte

Reserveer een deel van de stikstofruimte die verdwijnt uit het gebied door de beëindiging van veehouderijbedrijven voor toekomstige ontwikkelingen in de landbouw. Hierdoor behouden de ondernemers die blijven in dit gebied en hun opvolgers de mogelijkheid om agrarisch te blijven ondernemen. Een aantal van de bezochte intensieve veehouderij bedrijven gaat op termijn stoppen. Daarnaast gaan er melkveehouders stoppen in het gebied. Door een deel van de emissie die hierdoor verdwijnt in een pot te stoppen ontstaat de benodigde ontwikkelingsruimte voor blijvers. Deze pot moet voorkomen dat de volgende generatie ondernemers in het gebied op slot wordt gezet, en alsnog het bedrijf moet staken. Deze stikstofruimte is daarnaast ook nodig om bedrijfsverplaatsing mogelijk te maken. Daarnaast is het van belang dat vergunningen verplaatsbaar zijn.

Flexibele blik op ruimtelijke kaders

Bedrijven die economisch perspectief hebben en in staat zijn om hun bedrijf te ontwikkelen, kunnen een bijdrage leveren aan maatschappelijke doelen. Dit vraagt ook om een andere kijk op bouwblockgrootte. Bouwblockken zijn op dit moment strak begrensd. Het komt de kwaliteit van het gebied ten goede als er met een andere bril naar de bouwblockgrootte gekeken kan worden, waarbij de ruimtelijke kwaliteit leidend is in plaats van de oppervlakte. Een bouwblock op maat kan hierin de oplossing zijn. Daarnaast maatwerkoplossingen bieden aan ondernemers die tegen belemmerende wet- en regelgeving aan lopen.

Stoppende ondernemers faciliteren

Ondernemers die willen stoppen zullen met financiële middelen en herbestemmingsmogelijkheden geholpen moeten worden om ook daadwerkelijk te stoppen. Het zou jammer zijn voor de echte blijvers in het gebied dat de potentiële stoppers verder gaan met hun bedrijfsvoering omdat de overheden onvoldoende meewerken aan de beëindiging van hun bedrijf. Daarnaast biedt dit in een aantal gevallen ook kansen om te komen tot nieuwe economische dragers voor het gebied. Dit vraagt om een proactieve overheid, die naast de ondernemer gaat staan en actief mee denkt om tot oplossingen en nieuwe mogelijkheden te komen. We verwachten op basis van de gesprekken dat dit op de korte termijn slechts een beperkt aantal ondernemers betreft, die in de meeste gevallen zoeken naar activiteiten in het verlengde van het huidige bedrijf.

Vrijkomende Agrarische Bedrijfsgebouwen

Als we kijken naar de gesprekken, is er maar een klein aantal ondernemers die hun locatie gaat verkopen of de gehele bedrijfsvoering stopt en blijft wonen op de locatie. De meeste bedrijven schakelen om naar akkerbouw, een andere agrarische bedrijfsbestemming. Zij zullen echter ook te

maken krijgen met leegstaande gebouwen. Gebouwen blijven nu vaak staan. Risico op verloedering, ondermijning en criminaliteit ligt dan op de loer. Onderzoek hoe het (financieel) aantrekkelijk gemaakt kan worden voor een ondernemer om overtollige bebouwing af te breken.

Duurzame watervoorziening

De wateropgave rond het gebied is op dit moment nog niet geconcretiseerd. Wel zijn er ondernemers die proactief aan de slag willen met het verbeteren van de waterhuishouding ten behoeve van hun bedrijfsvoering. Een aantal ondernemers heeft samen met het waterschap al stappen gezet door middels technische maatregelen (subirrigatie), meer water vast te houden. Het is kansrijk om samen met ondernemers op zoek te gaan naar manieren om de watervoorziening te optimaliseren ten behoeve van landbouw en natuur. Op zodanige wijze dat ondernemers een bijdrage kunnen leveren aan de gebiedsdoelen en perspectief houden in het gebied. Hierbij moet naar de totale watervoorziening gekeken worden. Experimenten, innovaties en nieuwe technische oplossingen kunnen hierin helpen. Het is niet helpend om hier 1 onderdeel, bijvoorbeeld beregening, uit te halen en dit te verbieden, want dat heeft een negatief effect op het perspectief van ondernemers. En daarmee een negatief effect op het vertrouwen bij ondernemers én de gewenste ontwikkeling (verdwijnen van grasland, verdwijnen van koeien in de wei). Daarnaast wil een aantal ondernemers aan de slag met maatregelen om de bodemkwaliteit te verbeteren.

De hierboven genoemde onderwerpen vormen belangrijke bouwstenen voor het vervolgproces in de gebiedsgerichte aanpak.

6 Aanbevelingen

De keukentafelgesprekken zijn een eerste verkennende stap in de gebiedsgerichte aanpak. In voorgaand hoofdstuk is de autonome ontwikkeling in het gebied beschreven. Daarnaast is het gewenste toekomstbeeld geschetst, ook met het oog op de andere gebiedsopgaven. Daarbij is ook uitgebreid ingegaan op wat er nodig is om dat te realiseren. De beschikbaarheid en betaalbaarheid van grond is een cruciale factor.

Dit hoofdstuk omvat de aanbevelingen, en daarmee belangrijke bouwstenen om te komen tot een toekomstbestendige landbouw rond de Peel. Dit gaat over ondersteuning en begeleiding bij individuele vragen van ondernemers, het starten van concrete vervolgactiviteiten (collectief) en het ontwikkelen van nieuwe instrumenten om de gewenste ontwikkelingen mogelijk te maken.

6.1 Aanbevelingen individuele begeleiding en proces in het gebied

Werk aan een uitvoeringsplan landbouw met en door ondernemers

Er is geen standaardoplossing voor alle bedrijven in het totale gebied. Het betreft maatwerkoplossingen per locatie en per ondernemer. Daarbij loopt elke ondernemer, samen met zijn gezin, zijn eigen pad. Centraal staat daarbij de vragen: 'wat wil ik, wat zijn mijn mogelijkheden, en waar word ik gelukkig van?' Mogelijke ontwikkelrichtingen worden aan de keukentafel verkend om uiteindelijk de juiste keuzes te kunnen maken. Op het erf komen veel vraagstukken samen, denk aan het reduceren van emissies, bodem- en waterbeheer, dierenwelzijn en diergezondheid, arbeidsinvulling, vragen vanuit de markt en de afnemer, etc. Dat betekent dat ondernemers integraal moeten denken en vooruit moeten kijken. Zij zijn op zoek naar totaaloplossingen. Vaak heeft de ondernemer daar andere partijen voor nodig. Door het gesprek daarover met collega's kunnen nieuwe kansen ontstaan. Deze kansen zijn nu vaak niet in beeld bij de ondernemers, omdat ze niet over de locatie van de buurman durven praten. Gebiedssamenwerking tussen agrarische ondernemers zal cruciaal worden om daadwerkelijk tot een toekomstbestendige landbouw te komen. Dit vraagt om een proactieve aanpak, waarbij boeren zelf aan het stuur komen, zelf een plan ontwikkelen op de inrichting van hun gebied passend bij de plannen van de individuele ondernemers en rekening houdend met de fysieke voorwaarden die de omgeving aan hun bedrijf gaat stellen. Om dit goed te kunnen doen, is een concreet beeld nodig van de hydrologische opgave in het gebied.

Met en door de ondernemers wordt dit uitvoeringsplan vorm gegeven. Dit is geen lineair proces, maar een proces met verschillende snelheden, individueel maar ook gezamenlijk, en steeds een stapje verder komen. Vertrouwen is hierin het sleutelwoord.

Dit uitvoeringsplan staat niet op zich zelf, maar is in interactie met de andere sporen binnen de gebiedsgerichte aanpak, waaronder onder andere het plan voor de sponswerking en de experimenten. Daarnaast is samenwerking met en medewerking van andere gebiedspartners nodig om tot daadwerkelijke stappen en realisatie te komen.

Boeren en tuinders zorgen voor gezond en veilig voedsel en fijn groen en dragen bij aan een vitaal en robuust platteland. Dat is de opdracht die zij zichzelf opleggen, generatie op generatie. De samenleving verwacht dat ook van ons. Agrariërs snappen dat diezelfde samenleving andere eisen stelt aan de productie van ons voedsel en het beheer van het land. Nadrukkelijk willen zij onderdeel zijn duurzame en robuuste oplossingen voor een in alle opzichten vitale Peel.

Organiseer onafhankelijke begeleiding

Ondernemers zullen met een goed gevoel terugkijken op het proces als zij op het juiste moment de juiste ondersteuning hebben gehad bij het nemen van hun eigen beslissingen. Tijdens de keukentafelgesprekken gaven ondernemers aan dat zij behoefte hebben aan een onafhankelijk adviseur / vertrouwenspersoon die naast de ondernemer staat, redeneert vanuit het

toekomstperspectief van het bedrijf, en hen kan begeleiden in dit proces. Ondernemers willen deze adviseur zelf kunnen kiezen. Daarnaast is het belangrijk dat zij met hun vragen terecht kunnen bij het ondersteuningsnetwerk in de regio. Dit zorgt ervoor dat vragen snel en adequaat worden opgepakt met korte lijnen tussen de verschillende overheden en gebiedspartijen. Daarbij helpt het als andere partijen even in de schoenen van de ondernemer gaan staan, en met dezelfde integrale blik naar de vragen kijken.

Biedt duidelijkheid over de impact en einddoelen

In een verdiepende slag naar mogelijkheden en kansen voor individuele ondernemers is het belangrijk dat ondernemers duidelijk te horen krijgen waar mogelijkheden liggen maar ook waar onmogelijkheden liggen. Niemand heeft er iets aan om tijd en energie te stoppen in zaken die niet reëel zijn. Het is belangrijk om als overheden gezamenlijk op te trekken, en betrouwbaar en snel te zijn. Ondernemers hebben behoefte aan informatie over de concrete impact van de GGA voor hun bedrijf. Een voortschrijdende aanpak is niet wenselijk. Leg de einddoelen voor water en natuur vast voor de start van de uitvoering. Ondernemers doen langjarige investeringen en nemen zwaarwegende bedrijfsbeslissingen en hebben behoefte aan duidelijkheid. Communicatie is belangrijk in dit GGA proces.

Stapjes zetten

Ondersteun ondernemers bij het zetten van kleine stapjes richting een meer extensieve en natuurinclusieve bedrijfsvoering, het verbeteren van de bodemkwaliteit en watermanagement. Benut hierbij bestaande instrumenten en projecten die beschikbaar zijn, zoals de biodiversiteitsmonitor, bodem up, etc. Dit soort experimenten helpt ook om te komen tot goede voorbeelden in het gebied en te werken aan vertrouwen bij ondernemers. Bij de adviseurs die gesprekken gevoerd hebben zijn potentiële deelnemers bekend.

Er is niet met alle ondernemers rond de Peel een keukentafelgesprek gevoerd. Dit neemt niet weg dat een grotere groep ondernemers in een schil rondom het gebied, betrokken moet kunnen worden en deel moet kunnen nemen aan activiteiten die in het kader van de gebiedsgerichte aanpak worden opgestart. Via een collectieve aanpak en door ondernemers gericht te benaderen, wordt een grotere groep ondernemers uitgenodigd om mee te doen.

Vanuit diverse kanten is er belangstelling voor 'de Peel'. Dit heeft tot gevolg dat ondernemers soms vanuit verschillende organisaties en invalshoeken worden benaderd, dit is voorheen regelmatig gebeurd. Het is van belang om het benaderen van ondernemers te stroomlijnen in een gedeelde aanpak.

Biedt ruimte voor ontwikkeling en innovatie

Ondernemers in het gebied zien kansen om met extra (financiële) ondersteuning van de overheid, extra stappen te zetten om emissies te reduceren, mits zij ontwikkelruimte behouden voor de toekomst. Ruimte om te ontwikkelen is essentieel, alleen op die manier kunnen ondernemers en hun opvolgers langjarig een boterham verdienen in het gebied, blijven innoveren en een bijdrage leveren aan de gebiedsdoelen. Kijk kritisch naar wet en regelgeving die nu de gewenste ontwikkelrichting en innovaties blokkeren.

Samenwerking tussen gebiedspartijen

Gebiedspartijen werken samen aan de diverse doelstellingen binnen de GGA. Om deze samenwerking echt gestalte te geven, is het van belang dat partijen ook kijken hoe ze elkaar kunnen helpen met het realiseren van doelstellingen. Dit is cruciaal om tot totaaloplossingen te komen in het gebied.

6.2 Concreet op te pakken activiteiten

Agrarische structuur versterking middels kavelruil

Een groot aantal ondernemers heeft interesse in agrarische structuurversterking middels kavelruil. Daarnaast willen alle grondgebonden ondernemers stappen zetten om te extensiveren, door bijvoorbeeld extra grond aan te kopen, of te pachten. Een grondpot is een kritische randvoorwaarde voor het slagen van een kavelruilproces. Het grondfonds kan ondersteunen in het vormen van een grondpot. Door actief verplaatsing en bedrijfsruil te faciliteren daar waar ondernemers dat willen, ontstaat ruimte in het gebied. Ter ondersteuning en ter voorbereiding van dit proces is het waardevol om een aantal objectieve analyses te laten uitvoeren naar de huidige verkavelingsstructuur en vraag naar grond in het gebied. Dit kan d.m.v. een QuickScan kavelruil. Dit is een goede eerste stap.

Stapjes zetten naar een meer extensieve en natuurinclusieve landbouw

Ondersteun ondernemers bij het zetten van kleine stapjes richting een meer extensieve en natuurinclusieve bedrijfsvoering, volgens het 4 stappen programma van ZLTO. Formeer een "Naatje van de kous" groep, volgens het managementstudiegroepen model van ca. 10 ondernemers die voor eigen bedrijf en omgeving een ontwikkelplan maken, met daarin alle facetten om te komen tot een realistische doorontwikkeling voor het eigen bedrijf.

Maak een start met integraal bodem en watermanagement

In het gebied willen ondernemers aan de slag met bodem- en watermaatregelen en werken aan een goede watervoorziening. Om kansen inzichtelijk te maken en tot goede oplossingen te komen is een actieve samenwerking nodig met Waterschap Aa en Maas. Maak daarnaast concreet in welke deelgebieden hydrologische aanpassingen nodig zijn en ga in deze gebieden met ondernemers aan de slag. Benut daarbij de lokale kennis die bij ondernemers aanwezig is over het watersysteem. Formuleer gezamenlijk de gewenste en benodigde einddoelen. Zorg voor kennisuitwisseling, deel de goede voorbeelden en faciliteer ondernemers om de gewenste oplossingen te realiseren. Geef ondernemers zelf regie om met deze maatregelen te kunnen sturen. Dit vraagt om wederzijds vertrouwen. Daarnaast is het advies om niet alleen te kijken naar de gebieden die urgentie hebben vanuit het perspectief van de natuurdoelstellingen, maar juist ook aan de slag te gaan met ondernemers die zelf kansen zien. Dit kan in de vorm van een monitoring- en werkgroep integraal watermanagement Peelvenen (met circa 6 boeren) samen met het waterschap.

Eerste stap naar regionaal gemengd bedrijf

Akkerbouwers zijn tot op heden nog maar beperkt betrokken bij de gebiedsgerichte aanpak. Het organiseren van het gesprek met akkerbouwers in het gebied is een goede eerste stap om te komen tot een interactie tussen melkveehouders en akkerbouwers. Hoe kijken zij aan tegen de ontwikkelingen in het gebied, hoe zien zij hun rol en wat hebben deze ondernemers nodig voor een duurzaam perspectief? Wat kunnen akkerbouwers en melkveehouders voor elkaar betekenen als het gaat om het sluiten van kringlopen in het gebied? En wat hebben zij daarvoor nodig? Dit is een belangrijke stap om uiteindelijk ook met elkaar het gesprek te kunnen voeren over de juiste functie op de juiste plek. Om de transitie te versnellen werkt beter om de teelt van gewassen die de kringloop op regionaal niveau sluiten, te stimuleren, dan sec een verbod op bepaalde intensieve teelten.

6.3 Nog ontwikkelen instrumenten

Reserveer stikstofruimte voor toekomstige ontwikkelingen in de landbouw

Om langjarig toekomstperspectief te behouden voor ondernemers die verder willen met hun bedrijf in het gebied en hun opvolgers, is het van belang om stikstofruimte te reserveren voor toekomstige bedrijfsontwikkeling. Dit stelt ondernemers in staat om in te spelen op ontwikkelingen in de markt en de maatschappij. Daarnaast hebben ondernemers behoefte aan inzicht in de stikstofdepositie die daadwerkelijk plaats vindt op de natuur door middel van metingen in het

gebied.

Instrumenten voor sloop bedrijfsgebouwen

Ontwikkel instrumenten om de sloop van bedrijfsgebouwen te faciliteren en (financieel) aantrekkelijk te maken. Zorg daarnaast voor een actieve begeleiding van ondernemers bij bestemmingswijziging en eventuele omschakeling naar andere activiteiten.

Ontwikkel aanvullende instrumenten voor behoud van grasland en natuurinclusieve teelten

De autonome ontwikkeling in het gebied is dat melkveehouders stoppen met het houden van vee, en hierdoor ook grasland verdwijnt uit het gebied. Melkveehouders kunnen met de teelt van ruwvoer niet concurreren met intensieve teelten. Met een extra vergoeding, bovenop een reële pachtprijs, Er is een extra vergoeding nodig voor deze maatschappelijke dienst die stapelbaar is met andere regelingen. Biedt ondernemers mogelijkheden om langjarig grond te pachten. Daarnaast is het van belang dat de pachtprijs die gevraagd wordt in verhouding staat tot een rendement wat een melkveehouder kan maken. Kortom werk aan langjarige overeenkomst voor grondgebruiksrechten voor grondgebonden veehouderij met gebieds- en beleidsopgaves/beperkingen.

Bijlage 1 Financiële doorkijk melkveehouderij

In deze bijlage wordt een financiële doorkijk gegeven van een gemiddeld melkveebedrijf in verschillende stappen naar een extensieve bedrijfsvoering, en verdere stappen naar een natuurinclusieve bedrijfsvoering. Daarnaast wordt een financiële berekening gegeven van de vergoeding die nodig is voor behoud van grasland, mogelijk in combinatie met natuurinclusieve teelten. Deze doorkijk is gemaakt door Gerard Willems op basis van de gesprekken in de Peel en zijn kennis en ervaring als ondernemerscoach Natuurinclusieve Landbouw.

Achtergrond

Het gewenste toekomstbeeld is behoud van melkveehouderij en daarmee behoud van grasland rond het gebied. Op dit moment zijn er veel melkveebedrijven en is er dus veel grasland rond de Peel. Daarnaast een intensiever grondgebruik (akkerbouw, boomteelt, volleggrondsgronden enz.). Een aantal melkveebedrijven stopt de komende jaren, daarmee wordt veel grasland omgezet naar bouwland. Blijvende melkveebedrijven gaan niet direct naar nieuwe en substantiële neveninkomsten zoals zorg, eigen verkoop van al dan niet verwerkte producten, streekmerk de Peelvenen en recreatie. Dat is voor slechts een enkeling weggelegd. Vooral afhankelijk van persoon en vervolgens afhankelijk van de huidige marge en locatie.

Duurzaamheidseisen van de maatschappij richten zich de laatste jaren voornamelijk op de grond en het gebruik van de grond. De extra beloning voor duurzaamheid in de melkprijs komt nooit in verhouding tot de extra kosten die een ondernemer moet maken voor een duurzamer en extensiever grondgebruik. Melkveehouders hebben zich de afgelopen generaties vooral gericht op een efficiënte productie in de stal. Grondaankoop voor extensivering is duur, want voor andere teelten dan de productie van ruwvoer voor een koe wordt meer betaald. Met de toenemende aandacht voor biodiversiteit, extensivering, hydrologie en een aantrekkelijk landschap worden melkveehouders nu gedwongen om hun aandacht naar de grond te verleggen.

Een duurzamer en extensiever grondgebruik kost geld en kan daarom nooit gecombineerd worden met een verlaging van de productie in de stal. Het vertrekpunt van een melkveehouderij die duurzamer moet gaan produceren op de grond begint daarom bij het behoud van een goede productie in de stal. Stoppende ondernemers richten zich primair op een maximale vergoeding voor hun grond. Direct, op de korte termijn door te gaan voor de hoogste verkoopprijs of de hoogste pachtprijs. Ondernemers die blijven in het gebied hebben de focus op de lange termijn, continuïteit van de bedrijfsvoering, maar ook verbetering bodemkwaliteit, waterhuishouding, om op lange termijn grond effectief te kunnen blijven beheren.

Met bovenstaande informatie in het achterhoofd, moet de aandacht zich dus richten op:

- Grond met gebruiksvoorschriften langjarig voor een laag (realistisch) bedrag aan blijvers beschikbaar stellen. En / of
- Dure grond van stoppers afwaarderen naar het rendement van blijvers.

De provincie probeert dit met een grondfonds van 30 miljoen euro voor natuurinclusieve bedrijven. Er is weinig animo voor deze regeling. De reden hiervoor is dat de pachtprijs die gevraagd wordt voor natuurinclusief hoog is. Richting €1000 pacht voor een natuurinclusief gebruik, het lage bedrag wordt dus niet bereikt. Daarnaast wordt een ingewikkelde en omslachtige procedure gehanteerd.

Wat is er nodig voor behoud van grasland?

- Uitgangssituatie goed bepalen
- gebied globaal begrenzen
- vaststellen wat het grondgebruik is:
 - o ..x... ha grasland
 - o ..x... ha bouwland
- Vaststellen hoeveel gras er in het gebied moet blijven
- Vaststellen hoeveel melkkoeien er dan moeten zijn, 2 gve / ha

- Vaststellen welke bijdrage de maatschappij moet betalen

Voorbeeldberekening (indicatief)

- Wens om 1000 ha grasland te behouden rondom de Peel met een bezetting van 2 GVE / ha
- 1000 hectare grasland met een veebezetting van 2 GVE / hectare, betekent dat er ruimte moet zijn voor 1500 melkkoeien en bijbehorend jongvee. Dat zijn 10 – 15 bedrijven.
- 500 hectare daarvan blijft sowieso grasland, het betreft de huiskavel of percelen die niet interessant zijn voor akkerbouw.
- Voor 500 hectare zijn extra financiële middelen nodig om grasland te behouden en/of een natuurinclusieve vruchtwisseling toe te passen.
- We gaan uit van 250 hectare gras en 250 hectare met een natuurinclusieve vruchtwisseling (combinaties van bijvoorbeeld kruidenrijk grasland, voederbieten, luzerne, tarwe, veldbonen, wintergraan, erwten, snijmais).
- Er is €1000 per hectare nodig als stimulans voor behoud van grasland en €500 per hectare voor natuurinclusieve vruchtwisseling om de concurrentie met intensieve gewassen op te vangen.

Voor een gebied van 1000 hectare is dan jaarlijks €375.000 aan vergoeding nodig voor deze maatschappelijke dienst, dat is:

- €375 per hectare gemiddeld
- € 250 / grazende koe
- € 37.500 per melkveebedrijf, zo ongeveer gelijk met het rendement van een neventak, of de partner die een fulltime baan naast het bedrijf heeft.

Voorwaarden:

- Deze vergoeding moet stapelbaar zijn, dus bovenop bestaande stimuleringsmaatregelen komen, dus niet in de plaats van bijvoorbeeld ANLb pakketten en GLB ecosysteemdiensten. Als ondernemers niet kunnen stapelen dan zal een hogere vergoeding per hectare nodig zijn om het gewenste doel te bereiken.
- Financiering moet duurzaam zijn.

Met een vergoeding van € 1.000 of € 500 per ha kan de blijvende melkveehouder bovenop een normale pachtprijs van bv € 500 voor natuurinclusieve teelten concurreren met de prijzen die bijvoorbeeld aardappeltelers en boomkwekers betalen. Daarnaast blijft hiermee het verdienmodel van de melkveehouder, dat wordt bereikt met een hoge en efficiënte melkproductie, in stand. Dit biedt geen oplossing voor de hoge huurprijzen die voor verhuur van grond ten behoeve van zonneparken worden betaald, daar is ander beleid voor nodig. Een grondfonds kan mogelijkheden bieden om grond van stoppende ondernemers naar de blijvers te brengen.

Voor de overstap naar een robuuster veeras, dat minder melk per koe produceert, is de genoemde vergoeding niet voldoende. Je beïnvloed daarmee namelijk ook het verdienmodel van de melkveehouder in de stal. Als de melkproductie ter indicatie met 2000kg verlaagd, verlies je een saldo van €400 per koe. Uitgaande van een veebezetting van 2 GVE per hectare is dat €600 per hectare.

Om van de huidige meer intensieve melkveehouderij naar een grondgebonden melkveehouderij met een robuuste melkkoe te gaan, is €1000 per hectare nodig.

Dus: om van de huidige intensieve melkveehouderij naar een grondgebonden melkveehouderij met een 'robuuste' melkkoe te gaan is € 1.000 per ha nodig. Voor de 1.000 ha rondom de Peelvenen is dit een jaarlijks bedrag van € 1.000.000. Dat is:

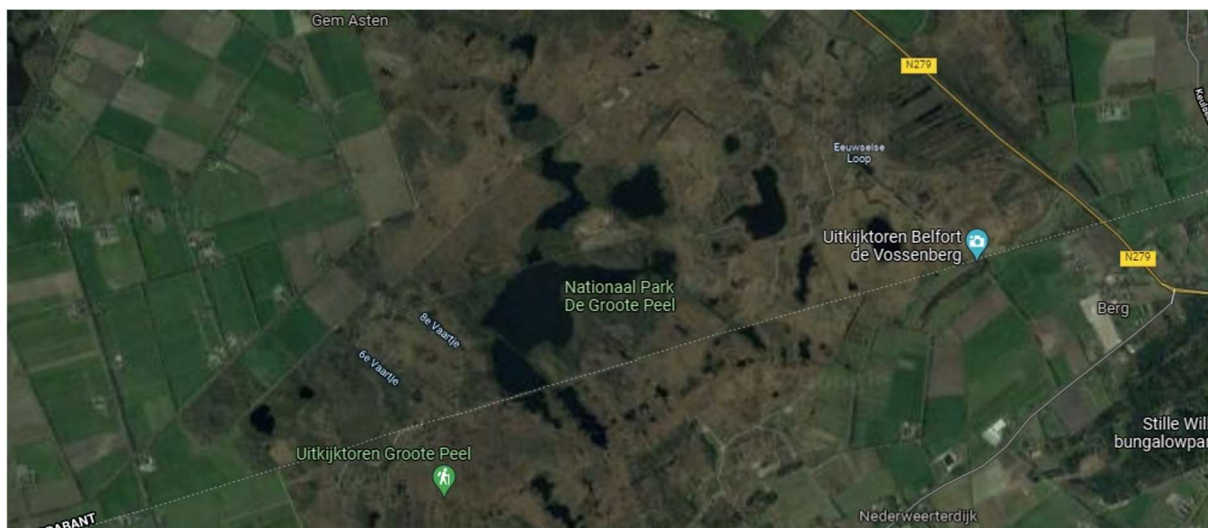
- € 1.000 per ha
- € 700 per grazende koe
- € 100.000 per bedrijf

- 0,10 cent per liter melk

Dit is ongeveer gelijk aan de meerprijs die voor biologische melk wordt betaald.

Tot slot is het belangrijk om ook andere stappen te zetten die hetzelfde doel dienen, zorgen voor beschikbaarheid van grond die bedrijfseconomisch inpasbaar is voor de blijvers:

- Kavelruil
- Technische maatregelen waterbeheer
- ONNB
- Stimulering van de teelt van gewassen die de regionale kringloop sluiten
- Meer mogelijkheden ANLB
- Meer informatie verstrekken: onbekend maakt onbemind
- Tijd gunnen: mensen meenemen, goed communiceren
- Doen: stappen gaan zetten
 - Blijvers grond aanreiken tegen acceptabele voorwaarden
 - Verplaatsing / bedrijfsruil faciliteren
 - Als overheid betrouwbaar en snel zijn

Berekeningen extensivering melkvee

Gerard Willems

Wensbeeld:

een bufferzone rondom de Peelvenen
met extensief grasland met grazende koeien
en extensief gebruikt bouwland

De huidige autonome ontwikkeling is dat veel melkveebedrijven stoppen.

Daarbij wordt veel grasland omgezet naar bouwland.

Hoe behouden we grasland voor de melkveehouderij?

Stoppers betalen voor hun grond

verbinden met

het rendement van blijvers

Benodigd bedrag

Bufferzone 1.000 ha

2 gve/ha = 1.500 melkkoeien met jongvee = 10 – 15 bedrijven

500 ha blijft grasland: huiskavel of niet geschikt voor akkerbouw

Voor 500 ha geld nodig om grasland te behouden danwel duurzaam bouwland gebruik

Extensief grondgebruik kost tussen de € 500 en € 1.000 per ha vergeleken met intensief gebruik

500 ha x € 750 = € 375.000

Dat is € 375 / ha bufferzone

Dat is € 250 / grazende koe

Dat is € 30.000 / bedrijf

Jaarlijks.....

Extensivering van een bedrijf

	gemiddeld bedrijf, voorbeeld	Stap 1 2 gve/ha	Stap 2 extensiever grondgebruik	Stap 3 NIL grondgebruik lagere melkproductie	Stap 4 NIL robuust veeras
<i>Veestapel</i>					
aantal melkkoeien	100	100	100	100	100
totale melkproductie per jaar	900.000	900.000	900.000	900.000	750.000
bedrijfsoppervlakte	40	65	75	90	90
		+25	+35	+50	
gve / ha	3,33	2,05	1,77	1,48	1,48
melkproductie / ha	22.500	13.846	12.000	10.000	8.333
<i>Grondgebruik (ha)</i>					
(blijvend) grasland	32	44	26		
kruidenrijk grasland			26	64	64
natuurlijk grasland		10	10	10	10
snijmais	8	11	10	9	9
overig voedergewas			2	5	5
randenbeheer			1	2	2

Conclusies

De scenario berekening laat zien dat extensivering leidt tot verhoging van de kostprijs.

De melkveehouderij zal nooit zelf de noodzakelijke stappen zetten.

De grond is te schaars, te duur en de financiële ondersteuning te onzeker.

Er komt de komende jaren voldoende grond vrij van stoppende bedrijven.

Dus de kansen voor extensivering in de bufferzone zijn aanwezig.

Maar zonder voldoende geld gaat de autonome ontwikkeling gewoon door.

's Hertogenbosch

Bezoekadres

Onderwijsboulevard 225
5223 DE 's Hertogenbosch
T 073 - 217 35 80

Postadres

Postbus 100
5201 AC 's Hertogenbosch

Colijnsplaat

Bezoekadres

Noordlangeweg 42B
4486 PR Colijnsplaat
T 0113 - 247 700

Postadres

Postbus 46
4460 BA Goes

Scan de QR code met uw telefoon
om onze website te bezoeken.